

ویراست دوم
مؤسسه عالی پژوهش تأمین اجتماعی
گروه نظرسنجی و افکارسنجی

رصد ماهانه تحولات حوزه رفاه، تامین اجتماعی و سیاستگذاری اجتماعی در سطح ملی (۲)
تحولات دی ماه ۱۳۹۸

کولبران مرگ:

استراتژی بقای تهی‌دستان مرزنشین

بررسی بازنمایی مسئله کولبری در رسانه‌ها در آذر و دی ماه سال ۱۳۹۸

ویراست ۲

[پس از اعمال اصلاحات گروه توسط مجری]

فهرست مطالب

۳.....	مقدمه کلی
۴.....	بیان مسئله.....
۷.....	توصیف بازنمایی داخلی مساله: نگاه رسمی و حاکمیتی.....
۲۱.....	توصیف واکنش‌ها و تحلیل‌های کارشناسان و متخصصین.....
۳۲.....	توصیف واکنش‌ها و تحلیل‌ها و نظرات جامعه .....
۳۹.....	جمع‌بندی توصیفی کلی .....
۴۲.....	تحلیل کلی .....

مقدمه کلی (تهیه شده توسط موسسه):

بیان مسئله و اهمیت موضوع

معیشت مرزنشینان و امنیت مرزها

نقاط مرزی با توجه به مزیت‌های بالقوه‌شان نظیر تجارت، تولید و گردشگری همواره مورد توجه بوده‌اند. از سوی دیگر، موضوع امنیت مرزها و خالی نشدن روستاهای مرزی از سکنه نیز یکی دیگر از موضوعات حایز اهمیت مربوط به مناطق مرزی است.

در مورد ایران اما، معیشت و میزان رفاه اجتماعی مرزنشینان، موضوع دیگری است که در سال‌های اخیر مورد توجه بیشتری قرار گرفته و یکی از دلایل این توجه، پدیده کولبری و مرگ کولبران بوده است. با توجه به ظرفیت‌ها و مزیت‌هایی که در استان‌های مرزی کشور وجود دارد مسئله کولبری مرزنشینان تناسبی با ظرفیت‌های استان‌های مرزی ندارد و نیازمند توجه جدی دولت و سیاست‌های حمایتی در جهت رفع این مسئله است. جز این، خالی نشدن مرزها از سکنه که ارتباط مستقیمی با حفظ امنیت مرزها دارد، بیش از هرچیز منوط به فراهم بودن وضعیت مناسب معیشتی و ایجاد اشتغال پایدار در استان‌های مرزی است.

نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن نشان می‌دهد که در بازه زمانی ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰، تعدادی از استان‌های مرزی ایران از جمله خوزستان، کرمانشاه و سیستان و بلوچستان جزو استان‌هایی بوده‌اند که بیشترین تعداد جمعیت را بر اثر مهاجرت از دست داده‌اند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۳). همچنین گزارش‌های مرکز آمار ایران نشان می‌دهد که در فاصله میان سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵، نرخ مهاجرفرستی همچنان در استان‌های مرزی بالا بوده و دو استان خوزستان و کرمانشاه جزو استان‌هایی بوده‌اند که بیشترین جمعیت را از دست داده‌اند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۸). به این اعتبار توجه به وضعیت معیشت و سطح رفاه اجتماعی استان‌های مرزی، ضرورتی است که هم به واسطه زیست دشوار کولبران مطرح است و هم ارتباطی مستقیم با خالی نشدن مرزها از سکنه و مسئله امنیت دارد.

کولبری: مسئله‌ای مرزی با ابعادی فرامرزی

اگرچه در قوانین موجود تعریفی از کولبری نیامده اما می‌توان گفت که کولبری اصطلاحی محلی است که از سوی مردم عادی ساخته شده و عمدتاً به افرادی اطلاق می‌شود که از مناطق صعب‌العبور مرزی کالا را به داخل

شهرها و روستاهای مرزی انتقال می‌دهند و در این مسیر با مخاطرات بسیاری برای امرار معاش روزانه مواجه هستند (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۸).

کولبری یکی از مهم‌ترین مسایل مرزی ایران است که در چند سال اخیر شاهد رشد آن بوده‌ایم. رشد پدیده کولبری از یک‌سو و نرخ مرگ‌ومیر کولبران از سوی دیگر باعث شده تا کولبری به عنوان مسئله‌ای جدی برای نظام سیاسی و افکار عمومی جامعه مطرح باشد. مسئله‌ای که هم دارای ابعاد اجتماعی و اقتصادی است و هم ابعاد امنیتی. گزارش‌های رسمی نیز تاکید می‌کنند که کولبری و مرگ کولبران بارها مورد «سوءاستفاده دشمنان برای تبلیغ ناکارآمدی نظام در ایجاد اشتغال و حفظ کرامت انسانی» قرار گرفته است (مرکز پژوهش‌های مجلس: ۱۳۹۸). در یکی از گزارش‌های گزارشگر ویژه حقوق بشر در ایران، از مرگ کولبران با عنوان «کشتار سیستماتیک کولبران و کاسب‌کاران کرد ساکن در مناطق مرزی» یاد شده است. در بخشی از این گزارش آمده که «کولبران به جرم عبور غیرقانونی از مرز و انتقال بارهایی نظیر چای، تنباکو و بنزین از مرز، ماه‌ها زندانی شده و یا معادل بار مصادر شده جریمه مالی شوند. ماموران مرزی ایران همچنین به طور مرتب به کولبران تیراندازی می‌کنند و سالانه ده‌ها تن از آنان را می‌کشند یا مجروح می‌کنند» (احمد شهید، ۱۳۹۰).

گستره سنی : کودکان و پیران کولبر

مرگ کولبران، به دلیل تیراندازی نیروهای مرزبانی یا وقوع حوادثی مثل سقوط از ارتفاعات یا گم شدن در کوه‌ها و حتی انفجار مین در حال بدل شدن به اتفاقی تکراری است و این نشان می‌دهد که مخاطرات کولبری و آمار مرگ‌ومیر کولبران تاثیری در کاهش کولبری نداشته است. «فرهاد» و «آزاد خسروی» دو کولبر نوجوان روستای نی از توابع شهرستان مریوان بودند که در روز سه‌شنبه ۲۶ آذر به دلیل سقوط بهمن و گیر افتادن در برف و کولاک جان خود را از دست دادند. مرگ همزمان دو برادر که یکی از آنها تنها ۱۴ سال داشت باعث شد تا این حادثه این بار مورد توجه بیشتری قرار بگیرد. رییس هلال‌احمر شهرستان سروآباد ضمن اعلام اینکه فرهاد خسروی جوان‌ترین کولبر جانباخته در سال‌های اخیر بوده اعلام کرده که رده سنی کولبرانی که دچار حادثه می‌شوند تا ۶۵ سال هم می‌رسد (عثمان‌زاده، ۱۳۹۸/۱۰/۱). گستره سنی کولبران این نکته را در خود نهفته دارد که کولبری مسئله‌ای است که با زندگی بخش‌های عمده‌ای از مرزنشینان پیوند خورده و هیچ قاعده و قانون خاصی هم نظیر حقوق کودکان، قانون کار و سن بازنشستگی در آن وجود ندارد.

مرگ دو برادر جوان کولبر واکنش‌های گسترده‌ای به همراه داشت اما تنها چند روز پس از مرگ این کولبران، باز هم اخبار دیگری درباره حوادث کولبری منتشر شد و این نشان می‌دهد که مرزنشینان به رغم آگاهی بر تمام

مخاطرات کولبری و احتمال مرگ، باز هم به سراغ این کار می‌روند و از این رو باید گفت که آنها بر اساس ضرورتی اجتناب‌ناپذیر که مربوط به زیست روزمره‌شان است به کولبری می‌پردازند.

گستره مکانی: گستره محرومیت

به‌طور کلی می‌توان گفت که پنج استان کردستان، آذربایجان غربی، کرمانشاه، سیستان و بلوچستان و ایلام با مسئله کولبری روبرو هستند. این استان‌ها را می‌توان بر اساس شاخص‌های مختلف جزو محروم‌ترین استان‌های کشور دانست:

- در شاخص رفاه اجتماعی به عنوان شاخصی ترکیبی از ضریب جینی و درآمد سرانه، این استان‌ها در وضعیت نامناسبی قرار دارند.
- نرخ بیکاری در این استان‌ها بیش از میانگین کشوری است.
- این استان‌ها دچار فقر چندبعدی هستند.
- استان‌های مرزی با گستره زیادی از تبعیض و نابرابری در درآمد و فرصت‌های شغلی مواجه‌اند.

به‌طور دقیق نمی‌توان گفت که استان‌های مرزی با چه تعداد کولبر روبرو هستند اما در برخی گزارش‌ها و اظهارات نمایندگان مجلس تعداد کولبران تا ۵۰۰ هزار نفر تخمین زده شده‌اند (علوی، ۱۳۹۱/۱۰/۲) و البته تخمین‌های متفاوتی درباره تعداد کولبران وجود دارد. به‌طور قطع می‌توان گفت که آمار دقیقی از کولبران در دست نیست و درباره تعداد کولبران اختلاف روایت‌ها زیاد است. برخی از نمایندگان استان‌های مرزی مثل نماینده سردشت تعداد کولبران را ۷۵ هزار نفر دانسته‌اند و برخی دیگر معتقدند که حدود ۸۰ درصد پنج استان مرزی به دلیل نبود امکانات رفاهی و مالی کولبری می‌کنند (بیگلری، ۱۳۹۸/۱۰/۱).

راهبرد خودساخته فقرزدایی در غیاب سیاست‌گذاری اجتماعی

فقدان کار و اشتغال مناسب از یک‌سو و سطح پایین رفاه اجتماعی و فقر گسترده از سوی دیگر از عمده‌تری دلایلی است که مرزنشینان را به سوی کولبری کشانده است. به عبارتی می‌توان گفت که مرزنشینان به رغم آگاهی بر تمام خطرات کولبری، چاره‌ای جز انجام آن ندارند چرا که کولبری برای آنها نوعی استراتژی بقا و راهکار انطباق با تهیدستی است و از جمله راهکارهای فقرزدایی است که خود آنها در نبود یک سیاست حمایتی جامع به کار می‌بندند. کولبران را می‌توان تهی‌دستان مرزنشینی دانست که برای تامین معیشت روزمره تن به کولبری با تمام ناخوشایندی‌هایش می‌دهند. به عبارتی، می‌توان گفت که در غیاب سیاست‌های رفاهی و حمایتی دولت در راستای

فقرزدایی و نیز ایجاد اشتغال پایدار در مناطق مرزی، کولبری بدل به راهبرد خودساخته‌ی مرزنشینان برای فقرزدایی شده است. به بیان دیگر، کولبری را می‌توان راه‌حل یا برنامه‌ریزی خودجوش تهیدستان مرزی دانست (پیران، ۱۳۹۱).

اگرچه کولبری بیش از هرچیز محصول اقتصادسیاسی نابرابری و توسعه نامتوازن در طول چندین دهه بوده است، اما با این حال، غیاب سیاستگذاری اجتماعی در تثبیت و تشدید این وضعیت هم غیرقابل انکار است. در سال‌های اخیر نه فقط سیاست‌های قابل اعتنایی برای رفع مسئله کولبری وجود نداشته بلکه در غیاب نگاهی جامعه‌شناختی گاهی همان روش‌های زیستی و خودساخته‌ای که جامعه برای خودش تعریف کرده هم محدود شده و نگاه امنیتی مسلط بر نگاه علمی بوده است.

امروز چه در بیان مسئولان حکومتی و چه در ذهنیت افکار عمومی جامعه، کولبران به عنوان اقشار محروم و آسیب‌پذیر جامعه شناخته می‌شوند؛ به خصوص پس از موضع‌گیری رهبری نظام در قبال کولبری، نوع نگاه حاکمیتی به این مسئله دچار تغییرات عمده‌ای شده است. با این حال هر بار که یک کولبر جانس را بر اثر تیراندازی یا حادثه‌ای طبیعی از دست می‌دهد، این پرسش برای افکار عمومی مطرح می‌شود که چرا دولت برای تغییر شرایط کاری نمی‌کند؟ نفس پیش آمدن این پرسش، حاکی از ضرورت توجه نظام سیاسی به مسله کولبری، گسترش حمایت‌ها از تهی‌دستان مرزی، و تسلط نگاه جامعه‌شناسانه به جای نگاه امنیتی در قبال مسئله کولبری است.

یافته‌ها

توصیف بازنمایی داخلی مساله: نگاه رسمی و حاکمیتی

تضادهای رویکرد رسمی در قبال کولبری

نزد نگاه رسمی و حاکمیتی، کولبری همواره ذیل مسایل عمده‌تری نظیر «امنیت مرزها» و «قاچاق» قرار داشته است اما در سال‌های اخیر تغییراتی در این نوع نگاه به وجود آمده است. نقطه عطف این تغییرات پس از اظهارنظر مقام رهبری درباره کولبری و قاچاق قابل مشاهده است. ایشان در سال ۱۳۹۵ گفته بودند:

«مراد من از قاچاق، فلان کوله‌بر ضعیف نیست که به آن طرف [مرز] می‌رود و چیزی برمی‌دارد و با کول خود به این طرف [مرز] می‌آورد. اینها که چیزی نیست. اینها اهمیتی ندارد و با آن

مبارزه هم نشود اشکالی ندارد. من قاچاق‌های سازمان یافته بزرگ را می‌گویم. [اینکه] ده‌ها و صدها کانتینر اجناس گوناگون قاچاق وارد کشور شود» (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۵/۲/۸).

بر این اساس می‌توان گفت که در چند سال اخیر نوعی تغییر گفتمانی در ادبیات رسمی حاکمیتی درباره کولبری قابل مشاهده است که در آن، میان کولبران و قاچاقچیان تفکیک قایل شده و بر وضعیت معیشتی مرزنشینان تاکید می‌شود.

با این حال همچنان دو نوع رویکرد عمده در نگاه رسمی حاکمیت درباره کولبری وجود دارد که کاملاً متمایز از هم هستند:

- رویکردی که هیچ تفاوتی میان کولبری و قاچاق قایل نیست و به نوعی از برخورد امنیتی در مواجهه با کولبران دفاع می‌کند. این رویکرد را می‌توان رویکرد نادیده‌انگار و تنبیهی نامید که به شکل‌گیری آسیب‌های اجتماعی بیشتری دامن زده است و مسئله را به صورت امنیتی درآورده است.
- رویکردی که می‌کوشد با درک وضعیت اجتماعی و اقتصادی کولبران به دنبال راه‌حلی اجتماعی و اقتصادی برای رفع این مسئله باشد. این رویکرد را در مواردی می‌توان رویکرد جامعه‌شناسانه دانست که با پذیرش واقعیت موجود در استان‌های مرزی در پی حل مسئله کولبری با برنامه‌های حمایتی دولت است.

نمونه واضح رویکرد اول یا رویکرد نادیده‌انگار تنبیهی، نظر معاون امنیتی و انتظامی وزیر کشور است که سال گذشته در واکنش به کشته شدن یکی از کولبران به وسیله نیروهای مرزبانی گفته بود:

«ما دیگر چیزی به نام کولبر نداریم. این کلمه کولبر هم کلمه‌ای بود که نمی‌دانم کجا اختراع شد، هم برای خود مردم و هم برای مسئولان مشکل درست کرد. ما بازارچه‌هایی در مرزها صرفاً برای چهار استان مرزی پیش‌بینی کرده‌ایم و معافیت‌هایی هم برایشان در نظر گرفته‌ایم. کسانی که خارج از این مسیرها می‌روند و جنس وارد کشور می‌کنند دیگر نه کولبر هستند و نه کارشان قانونی است. اینها کارشان عبور غیرمجاز و قاچاق است. من می‌بینم که متأسفانه مسئولان این مسائل را مطرح و لفظ کولبر را استفاده می‌کنند. آنهایی که از مرزهای غیرمجاز عبور می‌کنند دیگر کولبر نیستند، قاچاقچی هستند. قاچاق هم نکند ترددش غیرقانونی است» (ذوالفقاری، ۱۳۹۷/۷/۲۳).

رویکرد دوم، اگرچه می‌کوشد که کولبری را به عنوان مسله‌ای اجتماعی که برآمده از شرایط اقتصادی استان‌های مرزی است تعریف کند، اما هنوز در ارایه سیاستی جامع برای عملیاتی شدن نوع نگاهش موفق نبوده است و نمونه آخرش «طرح ساماندهی معابر مرزی کشور» است که مرکز پژوهش‌های مجلس تصویب آن را توصیه نکرده است. با این حال تغییر گفتمانی در ادبیات رسمی حاکمیتی درباره کولبری در این طرح نیز دیده می‌شود و حتی در ماده (۹) این طرح واژه‌های «کولبران زحمتکش عزیز» آمده که به روشنی نشان‌دهنده به کارگیری ادبیاتی متفاوت درباره مسئله کولبری است (مرکز پژوهش‌های مجلس: ۱۳۹۸).

در موضوع مرگ دو برادر کولبر در آذرماه ۱۳۹۸، تقریباً تمام واکنش‌هایی که از طرف مقامات در رسانه‌ها منتشر شد را می‌توان ذیل رویکرد دوم دسته‌بندی کرد. به عبارتی تقریباً در هیچ یک از اظهارنظرهایی که پس از مرگ کولبران در آذرماه اتفاق افتاد، نشانه‌ای از رویکرد نادیده‌انگارانه و تنبیهی دیده نمی‌شود. اگرچه گستره مقامات رسمی که در این مورد موضع‌گیری کرده‌اند گسترده بوده و شامل مقامات بلندپایه دولتی (معاون اول رییس‌جمهور، وزیر کشور و سخنگوی دولت)، نمایندگان مجلس، سخنگوی قوه قضاییه و مقامات استانی بوده است؛ اما به نظر می‌رسد فاجعه‌بار بودن مرگ دو برادر کولبر باعث شده که این بار و در این مورد خاص امکانی برای بروز رویکرد نادیده‌انگارانه و تنبیهی وجود نداشته باشد. در جدول ۱ چکیده‌ای از اظهارنظر مقامات رسمی درباره مرگ دو کولبر جوان به نقل از رسانه‌های رسمی آورده شده است. در ابتدا با بررسی این اظهارنظرها می‌توان به چند نکته کلی اشاره کرد:

- اگرچه نقاط مشترکی در موضع‌گیری‌های رسمی مقامات حکومتی درباره کولبری وجود دارد اما همچنان هیچ صدای واحدی برای رسیدگی به وضعیت معیشتی استان‌های مرزی از مقامات حکومتی شنیده نمی‌شود و به نظر می‌رسد که سازوکار مشخص و مدونی که با قبول عام روبرو باشد وجود ندارد.
- یکی از نکات مشترک موضع‌گیری‌های رسمی این است که امروز نگاه به مرزها بیشتر به سمت تجای بودن میل دارد تا نگاه امنیتی. همچنین بیکاری و سطح نازل رفاه اجتماعی در استان‌های مرزی به عنوان علت‌های اصلی شکل‌گیری پدیده کولبری پذیرفته شده است.
- بهبود وضعیت معیشتی، اشتغال پایدار و مولد، ایجاد صنایع کشاورزی، توجه به اسناد بالادستی مانند سند آمایش سرزمین و گسترش بازارچه‌های مرزی؛ راهبردهایی است که بیشتر مورد تاکید مقام‌های دولتی بوده است.
- نمایندگان استان‌های مرزی، بیش از هر چیز بر ایجاد و توسعه کارخانه‌های صنایع تبدیلی تاکید داشته‌اند.

- نماینده اشنویه، عبدالکریم حسین‌زاده، بر موضع «تبعیض مثبت» برای استان‌های مرزی تاکید داشته است که مورد توجه زیادی هم بوده است و در ادامه به آن بیش‌تر خواهیم پرداخت. نظر این نماینده عضو فراکسیون امید از این نظر حایز اهمیت است که او با طرح ساماندهی کولبران مخالفت کرده و با تاکید بر تبعیض مثبت به نفع استان‌های توسعه‌نیافته مرزی، خواستار از بین بردن کولبری و نه ساماندهی آن است. از این حیث، نظر او دقیقاً نقطه مقابل نماینده نماینده سنندج قرار دارد که خواستار به رسمیت شناختن کولبری توسط دولت شده است.
- رییس فراکسیون امید مجلس، محمدرضا عارف، در موضع‌گیری‌اش رویکردی انتقادی در قبال کلیت نظام سیاستگذاری اتخاذ کرده و کولبری را محصول بی‌تفاوتی مجموعه نظام تصمیم‌گیری در برابر فقر و آسیب‌های اجتماعی دانسته است.
- نماینده سردشت در مجلس شورای اسلامی، رسول خضری، با انتقادی تند از دولت انسداد مرزها را تصمیمی نسجیده دانسته که معیشت مردم محروم را به خطر انداخته است.

جدول ۱. نظرات مقامات رسمی درباره مرگ کولبران

عنوان	چکیده نظرات	نام رسانه	تاریخ انتشار
اسحاق جهانگیری	از استاندار محترم کردستان می‌خواهم سریعاً برای رسیدگی به وضعیت معیشتی این خانواده نجیب اقدام کند و نتیجه را به اطلاع افکار عمومی برساند.	ایسنا	۱۳۹۸/۹/۳۰
عبدالرضا رحمانی‌فضلی	مقتضی است با توجه به امکانات و بضاعت سرزمینی غرب کشور به ویژه در ایجاد صنایع کشاورزی به صورت خانواده‌محور، به منظور اشتغال پایدار و مولد، بررسی‌های لازم و کارشناسی صورت گرفته و راهکارهای عملیاتی و سریع و سهل‌الوصول، جهت ارائه به دستگاه‌های ذیربط تهیه شود... قطعاً هدایت مردم با توجه به شاخص‌های اقتصاد مقاومتی به سوی صنایع و مشاغل خانگی و کمک به اقتصاد آنها از وظایف بدیهی مسئولان می‌باشد. ضرورت دارد با توجه به مطالعات و بررسی‌های صورت گرفته به ویژه در اسناد بالادستی مرتبط از جمله سند آمایش سرزمین، سند توسعه استان کردستان و بهره‌گیری از ظرفیت‌های شورای توسعه و امنیت پایدار شرق و غرب کشور، در اسرع وقت طرح‌های کاربردی و عملیاتی با رویکرد منطقه‌ای و با اتکا بر تکالیف قانونی دستگاه‌های مرتبط در «آیین‌نامه	ایلنا	۱۳۹۸/۱۰/۲

		ساماندهی مبادله در بازارچه‌های غیر رسمی موقت مرزی» مصوب دولت، تهیه و تدوین و ارائه شود.	
۱۳۹۸/۱۰/۲	ایلنا	گزارشی از سوی وزیر کشور و وزیر راه درباره وضعیت کولبران ارائه شد و تصمیماتی در خصوص بهبود وضعیت معیشت این عزیزان و جلوگیری سوءاستفاده از این قشر زحمت کش به دلیل نبود شغل اتخاذ شد. از جمله راهکارها گسترش بازارچه‌های مرزی است که مقرر شد در این هفته مسایل و مشکلات مرتبط با بازارچه‌های مرزی توسط وزیر اقتصاد در کمیسیون اقتصادی دولت مطرح شده و موانع توسعه و رونق گرفتن این بازارچه‌ها برداشته شود.	علی ربیعی
۱۳۹۸/۱۰/۱	ایسنا	این تراژدی، تراژدی ناکامی ما در مسیر شناخت اولویت‌ها و رفع مخاطرات است. تراژدی بی‌مسئولیتی‌ها در قبال فقر و آسیب‌های اجتماعی است. این بی‌مسئولیتی اصلاح‌طلب و اصول‌گرا نمی‌شناسد، همه کسانی که دردها را آنگونه که هستند، نمی‌بینند و در مسیر رفع آلام مردمان گام بر نمی‌دارند، در این فقره مسئول‌اند. راه‌هایی ما از این تراژدی‌ها، فهم چرایی شکل‌گیری آنهاست، بدون فهم درد، درمانی صورت نمی‌گیرد. حق حیات، برابری، زندگی آبرومندانه و توسعه‌یافتگی حقی است که همه مردمان سرزمین‌مان می‌بایست از آن برخوردار شوند و ما نتوانسته‌ایم در خصوص این حقوق، به تکالیفی که وجدان، انسانیت، دیانت و قانون بر دوش‌مان گذاشته است، عمل کنیم.	محمد رضا عارف
۱۳۹۸/۱۰/۲	ایسنا	تعداد کولبران در سطح کشور بیش از ۵۰۰ هزار نفر است که باید به رسمیت شناخته شوند و شرایط کاری برای آنها قانونمند و نظام‌مند شود.	سید احسن علوی (نماینده سنندج، دیواندره و کامیاران)
۱۳۹۸/۱۰/۱	همشهری آنلاین	در سراسر کردستان که مستعد سرمایه‌گذاری است کارخانه‌های صنایع تبدیلی وجود ندارد و با ایجاد محدودیت‌های سرمایه‌گذاری، مانع از ایجاد کارخانه‌ها شده‌اید. آقای رئیس‌جمهور چگونه انتظار دارید این شهرستان با جمعیت بیش از ۲۵۰ هزار نفر بدون ایجاد اشتغال پایدار به کولبری روی نیاورد.	منصور مرادی (نماینده مریوان)
۱۳۹۸/۱۰/۱	همشهری آنلاین	رئیس‌جمهور باید برای کم‌کاری و تصمیم‌های نسجیده که باعث تعطیلی کولبری شده در دادگاه عدل الهی پاسخگو باشد. بی‌تدبیری دولت جای تاسف دارد، رئیس قوه مجریه بایستی در	رسول خضری (نماینده سردشت)

		<p>خصوص اشتغال پایدار در مرزها کاری انجام دهد. دولت نه تنها در خصوص کسب و کار پایدار صنایع تبدیلی مناطق آزاد و ویژه و کسب و کار برای کولبری تدابیری نیاندیشیده، با تصمیم نسجیده در خصوص بستن و انسداد کامل مرزها و تعطیلی بازارچه‌های مرزی مناطق کولبری در ۴ استان کشور باعث مشکلات عدیده معیشتی برای مردم محروم شده است.</p>	
۱۳۹۸/۱۰/۲	اعتماد آنلاین	<p>به جای اینکه از کولبری و ته‌لنجی در کردستان یا جنوب دفاع کنیم، دولت را موظف کنیم که کشاورزی را در این مناطق توسعه بدهد، کارخانه تاسیس کند و وام بدهیم برای دامداری، کشاورزی و... تا به درستی شاهد صادرات محصولات و واردات باشیم. وقتی کولبری و ته‌لنجی را قانون می‌کنیم یعنی قاچاق.</p>	<p>حسین نوروزی (سخنگوی کمیسیون حقوقی و قضایی مجلس)</p>
۱۳۹۸/۱۰/۱۰	خبرگزاری میزان	<p>درگذشت دو نوجوان کولبر فرهاد و آزاد خسروی را تسلیت عرض میکنم. امیدوارم این حادثه تلخ آخرین حادثه‌ای باشد برای کسانی که برای به دست آوردن نان حلال سخت‌ترین شغل را انتخاب می‌کنند. قاچاقچیان عمده و سازمان‌یافته و کسانی که در مسیر قاچاق کالا فعالیت می‌کنند، بدانند اگر دیروز بارش برف و سرمای زمستان جسم نحیف فرهاد و آزاد را اسیر خود کرد با اقتدار و صلابت دستگاه قضا و ضابطان قوه قضاییه آتش اجرای عدالت دامن آن‌ها را خواهد گرفت. در اجرای رهنمود مقام معظم رهبری ضمن به آتش کشیدن کالاهای قاچاق این آتش جسم و جان فربه قاچاقچیان عمده را در بر خواهد گرفت.</p>	<p>غلامحسین اسماعیلی (سخنگوی قوه قضاییه)</p>
۱۳۹۸/۱۰/۳	همشهری	<p>آیین‌نامه ساماندهی مبادلات مرزی در بازارچه‌های غیررسمی که سال گذشته به تصویب رسید تاکنون اجرایی نشده و ما منتظر اجرایش هستیم. این مصوبه مشکلات و موانعی برای اجرا دارد. تا زمانی که در استان شغلی ایجاد نشود ما شاهد فعالیت کولبران خواهیم بود.</p>	<p>محمد دره‌وزمی (رئیس سازمان صنعت، معدن و تجارت کردستان)</p>
۱۳۹۸/۱۰/۱	ایلنا	<p>تبعیض مثبت برای استان‌های توسعه نیافته قائل شویم. بسیاری از کولبران دارای مدارک تحصیلی لیسانس و فوق لیسانس هستند. حل مشکلات کولبران راه حل ساده دارد خودمان آن را پیچیده می‌کنیم. کولبران را سهام‌دار شرکت‌های حمل و نقل مرزی کنیم. صنایع تبدیلی در مناطق مرزی باید رشد کند. برای حل یک معضل که تبعات اجتماعی و اقتصادی</p>	<p>عبدالکریم حسین‌زاده (نماینده اشنویه)</p>

		<p>دارد افق تعریف می کنند ما هم می توانیم برای حل مشکل کولبری یک افق ۳ یا ۵ ساله تعریف کنیم و تمامی مشکلات را در این مدت از بین ببریم. نگاه به مرزها باید تجاری باشد نه امنیتی؛ به دلیل خودتحریمی از مرزها به عنوان فرصت استفاده نکردیم. اگر می خواهیم کشور توسعه یافته شود آمایش سرزمین را ایجاد کنیم. می توان با جوانان تحصیل کرده ای که کولبری می کنند شرکت های دانش بیان تاسیس کرد.</p>	
۱۳۹۸/۱۰/۶	تسنیم	<p>استان ما بالاترین رتبه بیکاری را دارد و همین عاملی شده تا مردم برای گذران زندگی به فعالیت هایی از جمله کولبری اقدام کنند. دولت گویا توجه ویژه ای برای این استان و سایر استان های محروم ندارد زیرا اگر برنامه ای بود ما با این حجم از نیروی بیکار روبه رو نبودیم. باید برای رفع مشکلات استان های مرزی و محروم سیاست روشنی به کار برد. به عنوان نمونه ایجاد واحدهای تولیدی جدید به همراه ارائه تسهیلات ارزان و کم بهره می تواند رغبت سرمایه گذاری را در این بخش ها افزایش دهد.</p>	<p>جهانبخش شکری (رئیس خانه صنعت، معدن و تجارت کرمانشاه)</p>
۱۳۸۹/۹/۳۰	خبرگزاری مهر	<p>کمک های دولت به کولبران به چند مورد خلاصه نمی شود اما می توان به اقدامات شاخص این حوزه اشاره کرد. با توجه به اینکه سال گذشته بازارچه های مرزی استان به خاطر بعضی تغییر و تحولات بسته شد، دولت برای کمک به معیشت مرزنشینان طرح هایی را مطرح کرد که ورود ۱۰۰ نوع کالا از ۱۳۳۹ کالایی که پیش از این از طریق مرزها وارد کشور می شد را آزاد کرد. اقدام دوم فروش سوخت نفت و گاز به مرزنشینان و واریز سود حاصل از فروش این سوخت به حساب مرزنشینان بود که این مهم از سال ۹۵ اجرایی شد. متأسفانه در اجرای طرح تسهیلاتی که قرار بود برای کولبران در نظر گرفته شود برخی دستگاه های اجرایی کم کاری کردند اما برای اجرایی شدن آن در سال ۹۸ از سوی مجلس پیگیری های لازم صورت گرفته و بودجه ای برای اجرای این طرح نیاز بود که در لایحه بودجه سال ۹۸ این بودجه پیش بینی شد، اما همچنان برخی دستگاه ها اجرای طرح را نگه داشته اند تا با برنامه ریزی منسجم تری این طرح را اجرایی کنند.</p>	<p>علی خداویسی (دبیر ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز استان کردستان)</p>
۱۳۹۸/۱۰/۱۶	فارس	<p>در خصوص بحث قاچاق بارها این نکته را تذکر داده ایم و باز هم تاکید می کنم که نباید به عنوان برخوردار با قاچاق باندی، با معیشت مردم بازی شود و همه دستگاه های ناظر باید این</p>	<p>بهمن مرادنی (استاندار کردستان)</p>

	<p>نکته مهم را در نظر بگیرند که معیشت مردم قاچاق تلقی نشود. به تمام دستگاه‌هایی که در این حوزه فعالیت دارند به صورت مکتوب قید شود که در فرایند مبارزه با قاچاق کالا، برای معیشت مردم مشکلی ایجاد نکنند. موضوع مبادلات مرزی در تاریخ زندگانی مردم این خطه وجود داشته و نباید آن را عنوان قاچاق قلمداد کرد. با پیگیری‌هایی که انجام شده و با وجود اینکه دولت می‌دانست مشکلاتی پیش می‌آید، بحث بازگشایی بازارچه‌های مرزی استان در دستور کار است. به منظور حمایت از تولید، ورود ۱۳۳۹ قلم کالا ممنوع شده و در حال حاضر با ورود بیش از ۱۰۰ قلم کالا که به تولید داخلی آسیب نمی‌رساند، موافقت شده است.</p>	
--	---	--

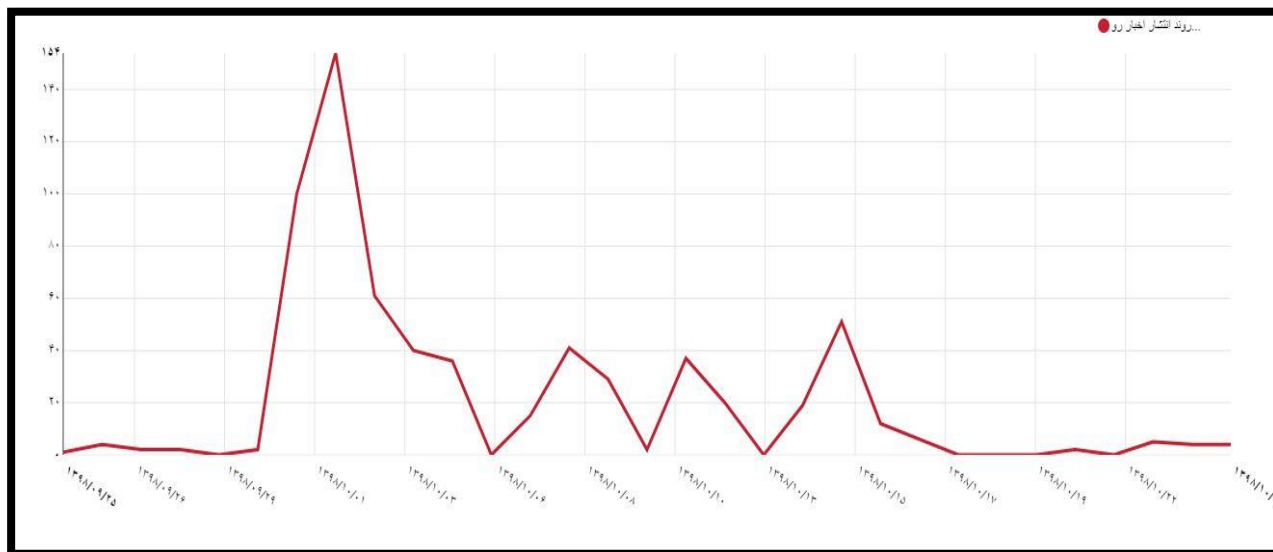
در میان این اظهارنظرها، چند مورد بیش از بقیه بازخورد داشت که یکی از آنها مربوط به موضع‌گیری اسحاق جهانگیری به عنوان معاون اول رییس‌جمهور بود. جهانگیری یکی از اولین مقاماتی بود که با اعلام موضعی رسمی، از استاندار کردستان خواست تا سریعاً به وضعیت معیشتی خانواده کولبران رسیدگی شود. این موضع جهانگیری در فضای رسانه‌های غیررسمی به «نوشداروی پس از مرگ» تعبیر شد و بازخوردهای منفی زیادی به همراه داشت. بسیاری از کاربران توییتر در واکنش به موضع معاون اول رییس‌جمهور، نقبی به مناظرات انتخابات ریاست جمهوری زدند. در برخی از این توییت‌ها نوشته شده بود:

- «جناب آقای جهانگیری دختر وزیر مظلوم بود یا فرهاد خسروی؟ هر دو کالا وارد می‌کردند اما این کجا و آن کجا.»
- «در مناظرات انتخابات همین چند سال پیش، وقتی جای بیکار با وارداتچی متخلف عوض شد، درواقع جای مظلوم و ظالم بود که عوض شد! کوله‌بری حاصل نبود شغل و گسترش فقر است.»
- «با دیدن عکس این نوجوان ۱۴ ساله در حالی که یخ‌زده بود، یاد حرف جهانگیری افتادم که تو مناظره با بغض می‌گفت کل سرمایه‌ای که این دختر وزیر مظلوم قاچاق کرده ۲۰۰ میلیون تومن بود. حتی تو واردات هم عدالتی وجود نداره!»

یکی دیگر از موضع‌گیری‌هایی که با بازخورد زیادی همراه بود، مربوط به صحبت‌های عبدالکریم حسین‌زاده، نماینده اشنویه در مجلس شورای اسلامی بود که در روز ۱ دی‌ماه در گفت‌وگویی با خبرگزاری ایلنا به بررسی موضوع کولبری پرداخته بود. اگر به بررسی روند انتشار اخبار با موضوع کولبری نگاه کنیم، می‌بینیم که در بازه زمانی ۲۵

آذرماه تا یک ماه پس از آن، روز دوم دی‌ماه نقطه اوج انتشار اخبار در روزنامه‌ها با موضوع کولبری بوده است. نمودار ۱ روند این انتشار را نشان می‌دهد.

نمودار ۱. روند انتشار اخبار در روزنامه‌ها

در ۲ دی‌ماه یعنی بعد از مرگ کولبران که نقطه اوج انتشار اخبار در روزنامه‌ها بوده است، روزنامه‌ها بیش از همه به اظهارات عبدالکریم حسین‌زاده پرداخته بودند. در تصویر ۱، بیشترین کلمات پرتکراری که در روز ۲ آذر ماه در روزنامه‌ها منتشر شده‌اند قابل مشاهده است. کلمه پرتکرار اول، «حسین‌زاده» است که ۱۹ بار تکرار شده است. «توسعه‌نیافتگی» و «تامین معاش» دومین و سومین کلمات پرتکرار روزنامه‌ها بوده‌اند که ۱۶ بار تکرار شده‌اند.

عبدالکریم حسین‌زاده در صحبت‌هایش درباره کولبری، موضوع ساماندهی کولبران را که مدت‌ها است در دولت و مجلس مطرح بوده را پاک کردن صورت مسئله می‌داند و معتقد است که باید به جای ساماندهی کولبران به ریشه‌های به وجود آمدن کولبری توجه کرد. او توزیع نامتعادل قدرت و ثروت را عامل اصلی وضعیتی می‌داند که در مناطق مرزی کولبران را به کولبری وامی‌دارد. او با انتقاد از طرح‌هایی که در وزارت کشور یا نهادهای دیگر با محوریت ساماندهی کولبری تدوین شده، به دولت پیشنهاد داده بود که:

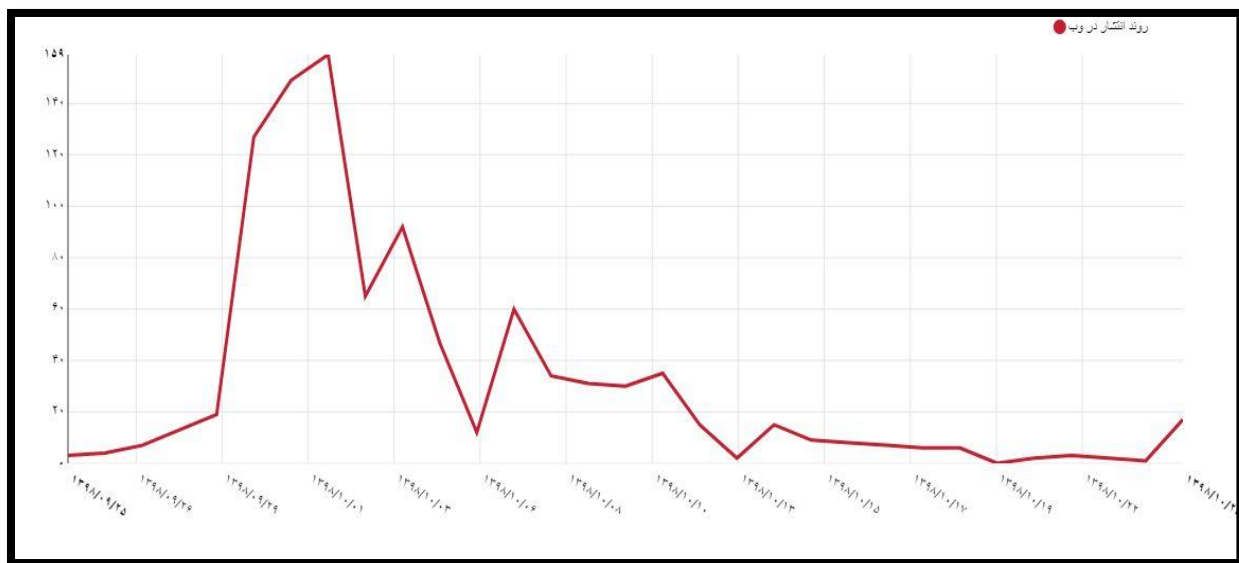
«حدود سه سال پیش بررسی وضعیت کولبران و ساماندهی‌شان مطرح شد. معتقدم برای ۵ استانی که هنوز توسعه یافتگی در آنها به وجود نیامده است و مردمش برای امرار معاش کولبری می‌کنند باید تبعیض مثبت قائل شویم. تبعیض مثبت یعنی این که از ردیف بودجه برای‌شان بالاتر از میانگین کشوری در نظر بگیریم چراکه خود به خود این بالا رفتن تلاش مردم برای درآمدزایی اقتصادی یا برای تامین معاش خانواده آنها را به سمت کارهای پر خطر سوق می‌دهد. لذا به اعتقاد من برخورد عاقلانه و دقیق با موضوع ریشه‌یابی فقر در این مناطق لازم است. اگر دولت می‌خواهد نشان دهد به دنبال حل این موضوعات است به طرح وزارت کشور و سازمان‌های دیگر توجه نکند زیرا نه تنها جالب توجه نیست بلکه راه به جایی ندارد. قوه مجریه اگر می‌خواهد کاری انجام دهد بهترین کار این است که یک کارگروه برای حل این موضوع تشکیل دهد. اگر شاخص‌های توسعه نیافتگی را نگاه کنید مشاهده خواهید کرد چند استان به لحاظ توسعه یافتگی در وضعیت بسیار نامطلوبی قرار دارند. سیستان و بلوچستان، کردستان، آذربایجان غربی، ایلام و کرمانشاه استانی هستند که در این زمینه بسیار مشکل دارند و اتفاقاً کولبری در آن‌ها شغلی است که انجام می‌شود. دولت برای از بین بردن این موضوعات باید تبعیض مثبت قائل شود. یک الی دو سال درآمدهای بیشتری برای این بخش‌ها قائل شود تا اتفاقات مثبتی در این مناطق

بیفتد و مردمش کمتر سراغ شغل‌های پرخطری مانند کولبری بروند. بحث‌هایی که تحت عنوان ساماندهی کولبران مطرح می‌شود عقلانی نیست، موضوع اصلی که اصلاً مورد توجه قرار نمی‌گیرد این است که کولبری دور از شأن مردم ایران است. دقت کنید اگر با این زاویه به مسئله نگاه کنیم ساماندهی یعنی چه؟ من نوعی با اصل کولبری مشکل دارم؛ چگونه تحمل می‌کنیم بخشی از ملتمان بار را با دوش‌شان جابه‌جا کنند! آیا مفاهیم انسانی و اجتماعی را درک کرده‌ایم که حرف از این می‌زنیم که مردم را برای باربری با کوله‌شان ساماندهی کنیم؟» (حسین‌زاده، ۱۳۹۸/۱۰/۱).

از سویی دیگر، موضوع ساماندهی کولبری و دستور وزیر کشور درباره طرح ساماندهی مبادله در بازارهای مرزی، موضوع پربازخوردی در سایت‌ها و خبرگزاری‌ها بوده است. اگر روند انتشار اخبار در سایت‌ها و خبرگزاری‌ها را مرور کنیم، می‌بینیم که این روند هم تقریباً مشابه روند انتشار اخبار در روزنامه‌ها بوده است و بیشترین حجم اخبار منتشر شده در خبرگزاری‌ها و سایت‌های خبری در روزهای یکم و دوم دی‌ماه بوده است. در نمودار ۲ روند انتشار اخبار با محوریت کولبری در خبرگزاری‌ها و سایت‌ها در بازه زمانی ۲۵ آذرماه تا ۲۵ دی‌ماه قابل مشاهده است.

نمودار ۲. روند انتشار اخبار در سایت‌ها و خبرگزاری‌ها

در تصویر ۲ می‌توان کلمات پرتکرار را در روز ۲ دی‌ماه که سایت‌ها و خبرگزاری‌ها بیشترین اخبار را درباره کولبری منتشر کرده‌اند مشاهده کرد. در این روز وزیر کشور دستوری مبنی بر ساماندهی مبادله در نقاط مرزی صادر کرد و از این رو کلمات «وزیر کشور»، «ساماندهی مبادله»، «استاندارای کردستان» جزو کلمات پرتکرار بوده‌اند.

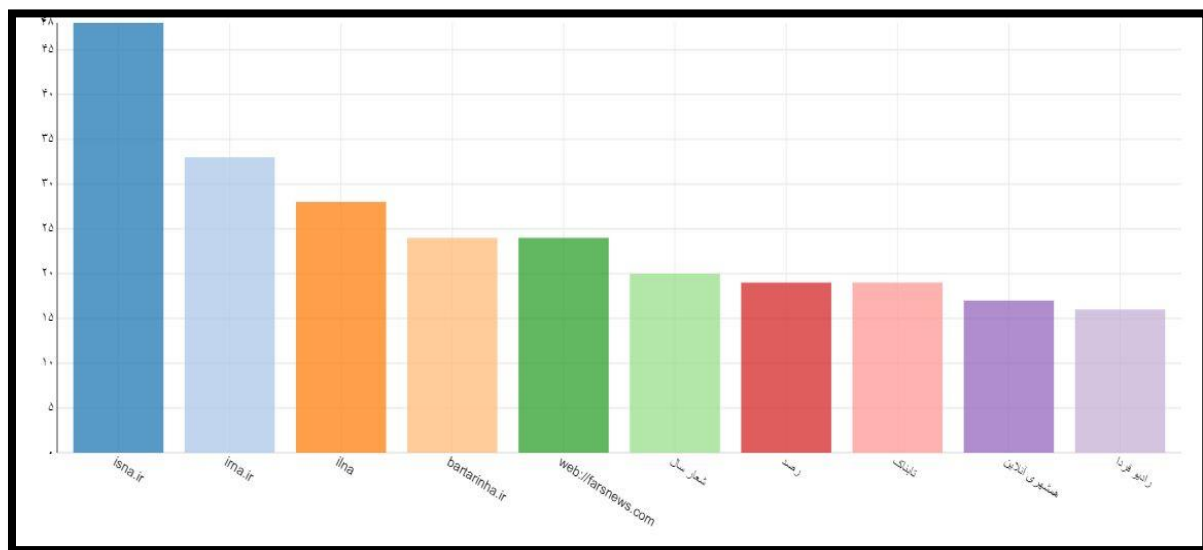
با مرور نظرات رسمی مختلف درباره کولبری، می‌توان گفت که بین نهادهای حاکمیتی هماهنگی وجود ندارد و رویکرد واحدی در مواجهه با مسئله کولبری دیده نمی‌شود. دولت رویکرد خودش را دارد، نمایندگان مختلف مجلس هر یک نظرات خودشان را دارند و مقامات نظامی و امنیتی و قضایی نیز در مسیری متفاوت گام برمی‌دارند. عمده این نظرات را می‌توان در چهار دسته جمع‌بندی کرد:

- رویکرد دولت که عمدتاً مبتنی بر ساماندهی معابر مرزی است.
- رویکرد قضایی و امنیتی که اگرچه در موضوع مرگ کولبران در آذرماه دیده نمی‌شود اما می‌توان گفت که همچنان وجود دارد و نمونه‌اش در همین گزارش (نظر معاون امنیتی وزیر کشور) قابل مشاهده است.
- رویکرد برخی نمایندگان مجلس مبنی بر تبعیض مثبت قایل شدن برای مناطق توسعه‌نیافته و مخالفت با طرح ساماندهی کولبران.
- رویکرد برخی دیگر از نمایندگان استان‌های مرزی که خواستار به رسمیت شناخته شدن کولبران و بازگشایی مرزها هستند.

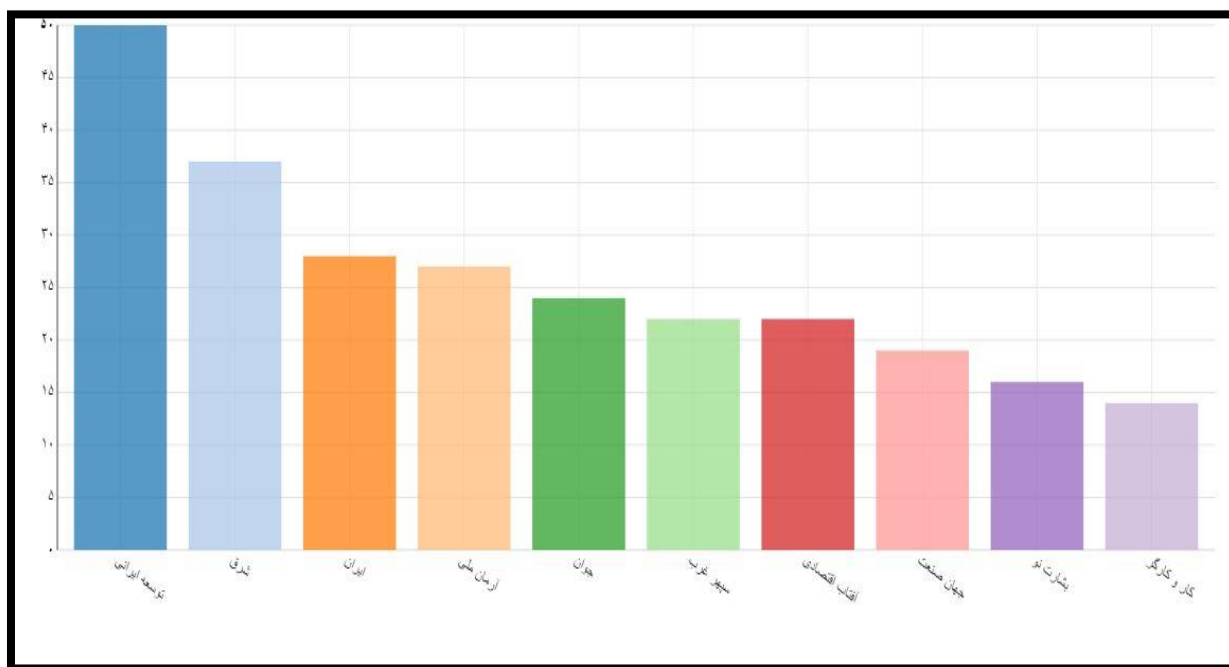
در پایان این بخش می‌توان به چند نکته هم درباره بازنمایی رسانه‌های رسمی اشاره کرد. نخست آنکه در میان روزنامه‌ها، رسانه‌های نزدیک به اصلاح‌طلبان واکنش بیشتری نسبت به موضوع کولبری نشان داده‌اند. همچنین بررسی‌های سایت‌ها و خبرگزاری‌های نیز نشان می‌دهد که اولاً رسانه‌های داخلی بسیار بیشتر از رسانه‌های خارج از کشور روی موضوع کولبری تمرکز داشته‌اند و ثانیاً باز هم خبرگزاری‌های نزدیک به دولت و جریان اصلاح‌طلبی

بیشتر از طیف مقابلشان به این موضوع توجه نشان داده‌اند. نمودار ۳ نشان می‌دهد که از میان ده سایت و خبرگزاری در بازه زمانی مدنظر این گزارش، سه خبرگزاری «ایسنا»، «ایرنا» و «ایلنا» در صدر انتشار اخبار با موضوع کولبری قرار دارند و خبرگزاری «فارس» در رتبه پنجم این نمودار قرار گرفته است. از میان سایت‌های خبری مشهور خارج از کشور نیز تنها «رادیو فردا» دیده می‌شود که آن هم در رتبه دهم این نمودار قرار گرفته است. این موضوع نشان می‌دهد که اگرچه کولبری همواره مورد توجه رسانه‌های منتقد دولت و نیز مخالف حاکمیت قرار داشته، اما در این بازه زمانی مشخص، رسانه‌های داخلی نزدیک به دولت توجه بیشتری به اخبار مرگ کولبران داشته‌اند و می‌توان نتیجه گرفت که در فضای رسانه‌های رسمی کولبری بیش از هرچیز به عنوان مسئله‌ای اجتماعی مدنظر بوده است هرچند که در مواردی رسانه‌های منتقد دولت از آن به عنوان ابزاری برای حمله به دولت استفاده کرده‌اند. در نمودار ۴ نیز می‌توان مشاهده کرد که کدام روزنامه‌ها بیشترین اخبار را درباره کولبری به چاپ رسانده‌اند.

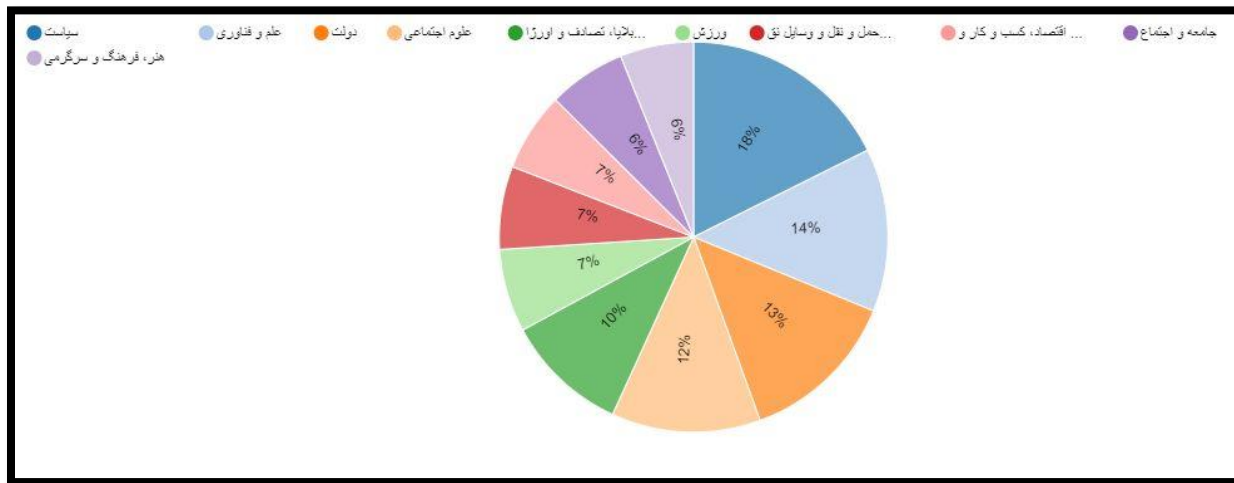
نمودار ۳. ناشران با بیشترین اخبار در سایت‌ها و خبرگزاری‌ها

نمودار ۴. ناشران با بیشترین اخبار در رسانه‌های چاپی

ما در این گزارش، اخبار و مطالب منتشر شده در سایت‌ها و خبرگزاری‌ها با موضوع کولبری را از یک جهت دیگر هم مورد بررسی قرار داده‌ایم و به طور نسبتاً دقیقی این مطالب را دسته‌بندی کرده‌ایم. بر این اساس، آن‌طور که در نمودار ۵ قابل مشاهده است، بیشترین اخباری که با موضوع کولبری در طول یک‌ماه منتشر شده‌اند در خوشه مربوط به حوزه «سیاسی» قرار می‌گیرند و پس از آن به ترتیب این اخبار در خوشه‌هایی با موضوعات کلی مربوط به «علم و فناوری»، «دولت» و «علوم اجتماعی» جای گرفته‌اند. تکرار اخباری مربوط به میزان تحصیلات کولبران و همچنین ایجاد شرکت‌های دانش‌بنیان در مناطق مرزی و محروم باعث شده تا بخشی از اخبار مربوط به کولبری در دسته علم و فناوری جای بگیرند. موضوع ورزش در این خوشه‌بندی نیز به دلیل اخباری است که با موضوع ورزشکار بودن برخی از کولبران منتشر شده است. اما این نکته‌ای قابل توجه است که درصد بالایی از تمام اخبار و مطالب و تحلیل‌هایی که در طول یک‌ماه با موضوع کولبری در سایت‌ها و خبرگزاری‌ها منتشر شده در دسته علوم اجتماعی قرار گرفته است.

توصیف واکنش‌ها و تحلیل‌های کارشناسان و متخصصین

کولبری: پذیرش در شرایط تحریمی یا ضرورت سیاست‌گذاری اجتماعی؟

واکنش‌ها، تحلیل‌ها و نظرات کارشناسان و متخصصان درباره موضوع کولبری را میتوان در ۳ دسته کلی مورد بررسی قرار داد:

نخست باید گفت که نظرات و موضع‌گیری‌های متخصصان و کارشناسان درباره موضوع کولبری متفاوت از دیدگاه‌های کلی آنها درباره دیگر مسایل اجتماعی نیست. به عبارتی، آن دسته از جامعه‌شناسان و اقتصاددانانی که منتقد اقتصاد سیاسی نابرابری در ایران هستند، با مسئله کولبری نیز به عنوان زایده‌ای از روندهای نابرابری‌ساز مواجه می‌شوند. به بیان دیگر، کارشناسان حوزه رفاه و اقتصاددانان نهادگرا پدیده‌ای مثل کولبری را نتیجه سیاست‌های اقتصادی در استان‌های مرزی می‌دانند. البته آنها در مورد مشخص کولبری، تاکید زیادی نیز بر توسعه نامتوازن دارند و معتقدند که برنامه توسعه در ایران از آغاز تا امروز توسعه‌ای نامتوازن بوده است که در آن هیچ توجهی به استان‌های مرزی نشده است. این یک رویکرد مهم در موضوع کولبری است و به نظر می‌رسد که دارای راهکاری مشخص و معین هم هست.

رویکرد دیگری که در تحلیل‌ها و نظرات کارشناسان درباره موضوع کولبری دیده می‌شود، رویکردی است که اگرچه کولبری را نتیجه شرایط نامساعد اقتصادی در استان‌های مرزی می‌داند، اما در عین حال آن را به عنوان یک واقعیت

می‌پذیرد و خواستار به رسمیت شناخته شدن کولبری یا به عبارتی قانونمند کردن فرایند کولبری است. این نوع نگاه، در مورد موضوع این گزارش، به طور مشخص در نظرات روسای اتاق‌های بازرگانی ایران و عراق و ایران و ترکیه قابل ردیابی است. این رویکرد خواستار این است که:

- کولبران در چارچوب قوانین ساماندهی شوند.
- کولبران به رسمیت شناخته شوند.
- از پتانسیل کولبران در وضعیتی که اقتصاد کشور با تحریم روبه‌رو است استفاده شود.

رویکرد سومی نیز در اینجا به چشم می‌آید که توسط بخشی از اقتصاددانان و کارشناسان مخالف دولت فعلی بیان شده است که کولبری را در نهایت محصول عملکرد دولت فعلی می‌دانند. با بررسی این دیدگاه‌ها می‌توان گفت که در این جا منافع و جهت‌گیری‌های سیاسی مشهود است و اگرچه برخی از انتقادات آنها صحیح است اما واقعیت این است که کولبری صرفاً به یک دولت خاص محدود نیست و نتیجه روندی است که در طول چند دهه وجود داشته است.

پیش از آنکه به بررسی و تحلیل بیشتر این سه رویکرد بپردازیم، در جدول ۲ چکیده‌ای از نظرات کارشناسان و متخصصان را مرور می‌کنیم و سپس به طور جزئی‌تر به سراغ سه رویکرد فوق می‌رویم.

جدول ۲. نظرات کارشناسان درباره موضوع کولبری

نام کارشناسان	چکیده نظرات	نام رسانه	تاریخ انتشار
فرشید یزدانی	در مناطق مرزی بیکاری گسترده و عظیمی وجود دارد که به تبع آن خانواده‌های زیادی از پس تامین حداقل معاش خود برنمی‌آیند و مجبور به روی آوردن به مشاغلی چون کولبری و سوخت‌بری می‌شوند. این پدیده در استان‌های محرومی مثل کرمانشاه که نرخ بیکاری بالایی دارد، بیشتر است. در مناطق محروم نیز بیکاران مجبور به گذران زندگی هستند؛ بنابراین در بسیاری از این مناطق نوجوانانشان را به اشتغال وامی‌دارند. طبق آمار اخیر وزارت تعاون، کار و رفاه	ایلنا	۱۳۹۸/۱۰/۹

		<p>اجتماعی بیش از ۴۰ درصد کودکان بعد از مقطع راهنمایی در سیستان و بلوچستان ترک تحصیل می‌کنند. علت ترک تحصیل این کودکان فقر خانواده‌هاست که آنها را خیلی زود به چرخه کار وارد می‌کند و اغلب به علت بیکاری گسترده در این استان‌ها، مجبور می‌شوند به مشاغل کاذبی چون سوخت‌بری و کولبری روی بیاورند. در حال حاضر برای مبارزه با پدیده کولبری و فقر در مناطق مرزی به غیر از روش‌های خشونت‌آمیز و بگیر و ببند، راهکار درستی ارائه نشده است. یک زمانی مجلس شورای اسلامی درخصوص کولبری، به دنبال قانونی بود تا به آنان تیراندازی نشود. این برخورد قطعاً حل ریشه‌ای پدیده کولبری نیست. طبق بررسی‌های ما، امسال نزدیک به ۷۰ کولبر در اثر تیراندازی، سرما و سقوط از ارتفاعات کوه‌ها زخمی و کشته شدند. ایجاد اشتغال و حمایت از خانواده‌های فقیر مرزنشین مهم‌ترین راهکار برای مبارزه با پدیده کولبری است. اشتغال این خانواده‌ها با هزینه کم تامین خواهد شد. آنها برای حداقل معاش خود کار می‌کنند. درآمدشان هم نهایتاً تا یک میلیون و ۵۰۰ هزار تومان است که بسیار ناچیز است. حمایت‌های درمانی، معیشتی، تحصیلی و مسکن برای این خانواده‌ها باید وجود داشته باشد اما گام اول این است که بودجه‌ای برای این مسئله در نظر گرفته شود.</p>	
۱۳۹۸/۱۰/۱۴	ایلنا	<p>شرایط مرزنشینان از شهرهای جنوبی تا مناطق بانه و... در حوزه‌هایی همچون نوع اقتصاد، محدوده‌ها و ضرورت‌هایشان بسیار متفاوت است بنابراین ساماندهی این شرایط نیاز به سیاست‌های جامعی دارد. در حال حاضر تجارت مرزی و شیوه تهنجی قانون و تاریخچه دارد. درباره کولبری هم وزارت کشور،</p>	<p>یحیی آل اسحاق (رئیس اتاق بازرگانی ایران و عراق)</p>

		<p>تعمیداتی را در نظر گرفت اما در عمل نتوانستند این تمهیدات را اجرایی کنند. کولبری جزو اقتصاد و زندگی ساکنان این منطقه است و نمی‌توان زندگی آنها را نفی کرد. ساماندهی کولبری در چارچوب قوانین امکان‌پذیر است و برخوردهای تند افراط و تفریطی باعث سخت‌تر شدن شرایط می‌شود. کولبری زندگی مردم منطقه را اداره می‌کند هر چند که حداقل سود نصیب کولبران می‌شود و در بخش کولبری لوازم خانگی سود اصلی را تهران نشینان می‌برند. از این رو در ساماندهی کولبری به بحث عدالت توجه جدی خواهد شد.</p>	
۱۳۹۸/۱۰/۱	ایران	<p>کولبران سال‌های متمادی است که در کشور فعالیت می‌کنند و در هیچ دوره‌ای، این افراد به رسمیت شناخته نشدند. این در حالی است که این گروه نیازمند به رسمیت شناخته شدن هستند. سال‌های مختلف با فعالیت کولبران مخالفت شد و بارها ممنوعیت واردات کالا از سوی آنها پیگیری شد اما در سال‌های مختلف می‌بینیم که فعالیت کولبران متوقف نشد. در این برهه زمانی که کشور با تحریم روبه‌رو است می‌توان از پتانسیل کولبران هم بهره برد، البته این به این منظور نیست که کولبران، کالاها را بر دوش خود حمل کنند، بلکه اعتقاد داریم که دولت در جهت توسعه مرزنشینان فعالیت کند. کولبران همان مرزنشینان هستند اما با وجود آنکه واردات کالا توسط مرزنشینان تا حدودی آزاد شده و تنها محدودیت حجم واردات وجود دارد، کولبران از این تجارت مرزنشینی استقبال نمی‌کنند. بر این اساس ابتدا باید دید که چرا کولبران به سمت تجارت مرزنشینی نمی‌روند؟ چرا شیوه کولبری با وجود ریسک‌های زیادی که دارد بیشتر مورد استقبال</p>	<p>رضا کامی (رئیس اتاق بازرگانی ایران و ترکیه)</p>

		<p>قرار می‌گیرد؟</p> <p>به نظر می‌رسد وضعیت کولبران و تجارت به این شکل باید به صورت دقیق مورد بررسی کارشناسان و دولت قرار گیرد تا بتوان مشکلات این حوزه را به صورت ریشه‌ای حل کرد. کولبران از قوانین سخت و بوروکراسی‌های متعدد صحبت می‌کنند و اعتقاد دارند که تجارت از طریق مرزنشینی نمی‌تواند مشکلات معیشتی آنها را حل کند. از این رو کولبران خواهان تسهیل امور و عبور از قوانین دست و پا گیر هستند. به نظر می‌رسد بهترین راهکار برای ایجاد اشتغال و فعالیت کولبران آزادسازی واردات برخی از کالاها برای آنهاست که در کشور تولید نمی‌شود. بدین جهت آنها می‌توانند در شرایط تحریمی بهترین کمک‌کننده اقتصاد کشور باشند.</p>	
۱۳۹۸/۱۰/۷	فارس	<p>ما به دولت پیشنهاد کرده‌ایم که اگر فقط یک میلیارد دلار از حجم قاچاق کالا را مدیریت کند و برای سرمایه‌گذاری ایجاد اشتغال رسمی برای صد هزار کولبر خرج کند به فرض اینکه برای هر شغل صد میلیون تومان هم نیاز باشد مشکل کولبری رفع می‌شود. متأسفانه کولبران از یک در هزار اقتصاد کولبری هم سهم نمی‌برند آنها باید شغل آبرومند داشته باشند و زندگی بی‌خطری تجربه کنند. وقتی نرخ بیکاری مرتب بالا می‌رود کولبر چه کار کند. در دور اول دولت روحانی با سرکوب قیمت‌ها رکود شدیدی ایجاد شد و تحریم‌های ظالمانه از طرف دیگر به مشکلات اضافه شد در حالی که اگر سیاست‌ها اصلاح نشود و علاج کار آنها شود بحران پشت بحران ایجاد می‌شود. باید مسائل ریشه‌ای حل کنیم و به این دغدغه برسیم که با فوریت مسائل را حل کنیم و علاج قطعی کولبری انجام شود. اقتصاد زیرزمینی و رانت‌خواری و فساد در کشور توسط</p>	الیاس نادران

		<p>نهادهای سیاسی مرتبط با دولت منجر به این شده است که دچار دوگانگی شده‌ایم و برخی از مردم و جوانان به کولبری و برخی از سرمایه‌گذاران به دنبال مشتری و سرمایه‌گذاری در کشورهای اطراف هستند. باید دولت و مجلس سیاست‌گذاری‌های خود را به نحوی انجام دهند که اقتصاد در یک محیط امن به فعالیت خود ادامه دهد و پرداخت مالیات به نحو مناسبی صورت گیرد تا کارآفرینی در کشور شفاف و از رانت‌خواری و فساد و قاچاق کالا ارتزاق نشود. پس باز هم تاکید می‌کنم که باید یک اتفاق انقلابی رخ دهد تا مشکل کوله‌بری و اشتغال در کشور حل شود. هر وقت مسیرهای رسمی را بر روی کالاها ببندند یا از ناحیه دولت محدودیت‌هایی در داخل ایجاد شود و سازوکارهای حمل و نقل و اقتصاد مرزی سازماندهی نشود، مشکلاتی مانند کولبری اتفاق می‌افتد. طرح آمایش سرزمین از سال ۱۳۵۶ آماده شده و قابل اجرا است. چندین بار خواهش کردیم که این طرح در مجلس تصویب شود و حداقل در سطحی که لازم است در کشور اجرایی شود. در این طرح همه ظرفیت‌های همه استان‌ها و رویکردهای آنها در حوزه‌های کشاورزی و صنعتی و... مشخص است، اما علتی که تاکنون این طرح اجرایی نشده است، این است که دولت‌ها نگاه روزمره به مسائل دارند و به طرح‌هایی مانند آمایش سرزمین توجهی نمی‌کنند.</p>	
۱۳۹۸/۱۰/۷	کیهان و جوان	<p>اگر قانون مبارزه با قاچاق کالا به درستی اجرا می‌شد الان پدیده کولبری وجود نداشت و این مضحک است که سال ۹۸ با وجود قانون‌گذاری در سال ۹۲ هنوز با چنین پدیده زشتی در اقتصاد روبرو باشیم و ما باید خجالت بکشیم. عده‌ای در دولت می‌گویند تا مشکل ما با دنیا حل نشود مشکل اقتصاد حل نمی‌شود و نتیجه این سیاست کولبری است که نگاه می‌کنیم. در</p>	<p>سید امیر سیاح (کارشناس اقتصادی)</p>

		<p>کولبران آدم‌های با سواد می‌توانند کارآفرین باشند، کسب و کار و شرکت راه‌اندازی کنند و اشتغال ایجاد کنند اما رویکرد دولت این است که مجوز کسب و کار ندهند و آنها را اذیت کنند. پنج اقدام لازم برای کنار گذاشتن اقتصاد کولبری عبارت است از: نخست اینکه راهبرد توسعه تولید مبتنی بر آمایش سرزمین انجام شود، اما متأسفانه در حال حاضر تنها اقدام به وام‌پاشی می‌شود بدون اینکه مشخص شود این تسهیلات باید در چه بخش‌هایی به کار گرفته شود. دوم اینکه مالیات‌هایی از بخش‌های نامولد هم گرفته شود. سوم اینکه قانون مبارزه با قاچاق با قدرت اجرایی شود. چهارم رفتار حکومت باید اصلاح شود. حکومت باید شرایط مجوزها را برای همه یکسان در نظر بگیرد و این‌طور نباشد که کسانی این مجوزها را در اختیار بگیرند و به دیگران حق استفاده از آن را ندهند. پنجم اینکه هدایت اعتباری و تامین مالی وجود داشته باشد.</p>	
۱۳۹۸/۱۰/۷	فارس	<p>راهکارهای مشخصی برای حل مشکلات اقتصادی کشور وجود دارد، این راهکارها به دولت ارائه شده است، اما دولت از فرصت پس از بازگشت تحریم‌ها برای اصلاح ساختار اقتصاد استفاده نکرد و پس از این هم قصد تغییر رویه ندارد. با وجود آنکه رویکردهای مدونی برای اصلاح ساختار اقتصاد داریم، اما دولت خود اراده‌ای در این باره ندارد. اصلاح نظام مالیاتی، اصلاح نظام انرژی، اصلاح محیط کسب و کار، اصلاح نظام بودجه‌ریزی و اصلاح نظام بانکی از مواردی است که باید مورد توجه باشد. اصلاح محیط کسب و کار مستقیماً با اقتصاد خرد و کولبری در ارتباط است. هر سال دولت در بودجه خود قوانین کشور را تغییر می‌دهد و فعال کسب و کار عملاً با راهبردی غیرمشخص مواجه می‌شود. عدم دسترسی شفاف و</p>	<p>محمد رضا حسینی (کارشناس اقتصادی)</p>

		<p>آسان به منابع تأمین مالی از دیگر مشکلات است، دسترسی به منابع بانکی ساده نیست، انواع ضمانت‌نامه‌ها، نرخ‌های سود بالا، قراردادهای مبهم و... سبب می‌شود کسی که می‌خواهد وارد کسب و کار خرد شود، با مانع مواجه شود.</p>	
۱۳۹۸/۱۰/۷	فارس	<p>این دولت معتقد به خام‌فروشی است و در حوزه فرآورده ورود نمی‌کند، در حالی که اگر پالایشگاه و پتروپالایشگاه‌ها احداث شود، اشتغال‌زایی مناسب و فراوانی دارد. از سالهای ۷۶ تا ۸۴ تفکر حاکم بر دولت و وزارت نفت خام‌فروشی بود و پالایشگاهی احداث نشد. از سال ۹۲ تاکنون هم اتفاقی در پالایشگاه‌سازی رخ نداده است و همه اینها نشان از تفکر خام‌فروشی آقایان دارد. وضعیت کنونی در کولبرها ناشی از عملکرد ضعیف دولت است و وضعیت بغرنجی ایجاد شده است که عده‌ای از هم‌وطنان ما مجبور هستند برای امرار معاش، کولبر شوند. باید ترمز دولت را بکشیم و باید روی زشتی‌های دولت آب بریزیم و آنها را از بین ببریم؛ این دولت آرزو دارد ۸۰ میلیون ایرانی ۸۰ میلیون کولبر شوند که امیدواریم با راهکارهای اقتصادی ترمز دولت را بکشیم و این آرزویشان محقق نشود. بستر اشتغال‌زایی کشور فراهم نیست که عده‌ای از هم‌وطنان ما مجبور می‌شوند در این حوزه‌ها ورود کنند. مشکل کوله‌بری و رفع آن قابل بررسی است، اما تفکر حاکم بر دولت اجازه رفع این مشکل را نمی‌دهد.</p>	<p>مجتبی توانگر (پژوهشگر اقتصاد انرژی)</p>
۱۳۸۹/۹/۳۰	جهان صنعت	<p>عده‌ای به دلیل فقدان زمینه شغلی یکی از خطرناک‌ترین راه‌ها را برای کسب درآمد انتخاب می‌کنند؛ کولبری. اگر نیم‌نگاهی به آمارهای رسمی بیندازید متوجه خواهید شد که مردمان استان‌های محروم هم‌جوار مرزی از جنوب تا غرب کشور با مساله قاچاق انسان و کالا دست و پنجه نرم می‌کنند. این استان‌ها با توجه به اینکه اقتصاد ضعیفی دارند اما رشد</p>	<p>سعید معیدفر</p>

		<p>جمعیت بیشتری نسبت به استان‌های دیگر دارند. زمانی که ورودی نیروی انسانی در یک منطقه بیشتر شود به همان نسبت وضعیت رفاهی آنان فقیرتر می‌شود. امروزه کشور با مشکلات جدی روبه‌رو است؛ از سمت جنوب استان سیستان و بلوچستان، هرمزگان، خوزستان و غرب ایلام، کرمانشاه و کردستان افراد برای تامین امرار معاش خود دست به کارهای پرخطر مانند قاچاق کالا و حتی انسان می‌زنند زیرا آنها نزدیک مرز هستند و ویژگی اصلی آنان محروم بودن و نزدیکی به مرز کشورهای پرخطر همسایه است.</p>	
۱۳۹۸/۱۱/۱۶	اعتماد آنلاین	<p>سهم استان‌های مرزی در توسعه بسیار پایین بوده و به هر شاخصی در توسعه که بنگریم، رکورد پایین استان‌های مرزی به وضوح قابل رویت است. اجرا نشدن تعهدات حاکمیت نسبت به مناطق مرزی باعث افزایش فقر در این مناطق شد. فقر گسترده‌ای که بیش از سایر استان‌ها بود و گویا مردم در این استان‌ها به حال خود رها شده‌اند. همین رویکرد هم بستر کولبری آن هم با این میزان بالا را در استان‌های مشخصی ایجاد کرد. در صورتی که رویکرد حاکمیت در حوزه سیاست‌های اقتصادی تغییر نکند، قطعاً اوضاع در این مناطق بدتر هم می‌شود. از سوی دیگر، باز باید منتظر اتفاقاتی همچون اعتراضات آبان‌ماه ۹۸ باشیم چون مردم دیگر راهی جز اعتراض پیش روی خود نمی‌بینند. این اعتراضات هم خطر و تهدیدی جدی برای وحدت سرزمینی کشور است.</p>	حسین راغفر
۱۳۹۸/۱۱/۱۶	اعتماد آنلاین	<p>۱۲ هزار نفر از شهروندان کردستان در حال حاضر، معاش خود را به طور مستقیم یا غیرمستقیم از مرز تامین می‌کنند. بیش از ۲۰ هزار خانوار به مرز نیاز دارند. اگر به این استان، کرمانشاه، آذربایجان غربی و سیستان و بلوچستان را هم اضافه کنیم، تعداد</p>	احسان هوشمند

		<p>شهروندانی که از این راه گذران زندگی می‌کنند به ۱۰۰ هزار هم می‌رسد. پرواضح است که در این سال‌ها دانش پایه تصمیم‌گیری‌ها نبوده است و فقدان افراد دانا و تحصیل کرده و متخصص در امور مختلف در سیاست‌گذاری‌ها به شدت حس می‌شود. تا زمانی هم که دانش جای خود را در میان سیاسیون باز نکند این روال ادامه خواهد داشت.</p>	
۱۳۹۸/۹/۲۵	ایرنا	<p>قبل از هرچیز باید تلاش کنیم تا با نگاه علمی و از منظر جامعه‌شناسی توسعه، پدیده کولبری و مشکل کولبران را نه به عنوان یک موضوع قومیتی، بلکه همچون مساله‌ای در نظر بگیریم که پیامد توسعه نامتوازن منطقه‌ای، به ویژه در مناطق مرزی است. واقعیت این است که مناطق مرزی از نقاط حساس و استراتژیک کشور به شمار می‌روند؛ ناتوانی‌های بالقوه در تولید، فقدان اشتغال، نازل بودن درآمد و عدم دسترسی به نیازهای اولیه، عمده‌ترین مشخصه اقتصادی-اجتماعی این مناطق است که زمینه را برای معضلات و نابسامانی‌هایی چون مهاجرت، قاچاق کالا و غیره در این مناطق فراهم آورده است. امروز کولبری از حالت یک مسئله اقتصادی خارج شده و به یک زیست-جهان اجتماعی-فرهنگی بدل شده است. به نظر نمی‌رسد کسی خواهان زندگی در چنین زیست-جهانی باشد و یا کولبری از برچسب کولبری به عنوان یک هویت اجتماعی-اقتصادی راضی باشد.</p>	کامل دل‌پسند
۱۳۹۸/۱۰/۱۵	شرق	<p>فعال‌سازی تعاونی‌های پيله‌وری و تخصیص امکانات بیمه‌ای و وام‌های اشتغال خرد و ارتقای ظرفیت‌های اقتصادی مرزی و بسترهای اشتغال‌آفرینی و ایجاد صنعت در مناطق مرزی در سیاست‌گذاری اجتماعی و برنامه‌ریزی عمومی ویژه به منظور تضمین حقوق رفاهی مرزنشینان و فرصت‌های توزیع عادلانه امکانات و عدم تمرکزگرایی و واگذاری امور به مناطق و استفاده</p>	صالح نقره‌کار

	از تسهیلات صندوق توسعه ملی و توجه به ماده ۱۸۰ برنامه توسعه، با رویکرد تبعیض مثبت نسبت به مناطق محروم یک برنامه اقدام جامع برای مناطق مرزی قلمداد می شود.	
--	--	--

بر اساس آنچه در جدول ۲ قابل مشاهده است، نظرات اقتصاددانان و کارشناسانی مثل حسین راغفر و فرشید یزدانی در رویکرد اولی که پیش تر به آن اشاره شد جای می گیرد. این رویکرد که میتوان گفت بر سیاستگذاری اجتماعی و مداخله دولت در وضعیت نابه سامان اقتصادی در استان های مرزی تاکید دارد، اساسا خود واژه کولبری را به لحاظ اجتماعی مذموم می داند و معتقد است که:

- حاکمیت تاکنون هیچ راهکار مشخصی به جز برخوردهای قهرآمیز با موضوع کولبری نداشته است.
- طرح هایی نظیر ساماندهی کولبران یا ممنوعیت شلیک به کولبران ناکافی و روبنایی است و مسئله بر سر ضرورت حل ریشه ای مسئله کولبران و به طور کلی رفع محرومیت از استان های مرزی است.
- استان های مرزی سهمی ناچیز در برنامه های توسعه داشته اند و می توان گفت که به حال خود رها شده اند.
- اقتصاد سیاسی نابرابری که منجر به شکل گیری پدیده هایی مثل کولبری شده است باید دچار تغییرات ساختاری و اساسی شود.

راهکار این رویکرد برای رفع مسئله کولبری را هم می توان در دو نکته اساسی خلاصه کرد. نخست اینکه با تغییر روندهای فقرزای اقتصاد، از یک سو باید به دنبال ایجاد اشتغال در استان های مرزی باشیم و از سوی دیگر ضروری است که دولت به وظیفه خود در حمایت از محرومان استان های مرزی عمل کند و این حمایت باید در قالب حمایت های درمانی، معیشتی، تحصیلی و مسکن باشد.

اما رویکرد دوم که به نوعی می توان آن را رویکرد اقتصاد لیبرالی دانست که در نظرات روسای اتاق های بازرگانی بازتاب دارد، اگرچه می پذیرد که کولبری کاری طاقت فرسا و دشوار است اما از سوی دیگر معتقد است که این کار ریشه در فرهنگ و سنت های استان های مرزی دارد و از این رو معتقد است به جای آنکه با کولبران برخورد قهری کنیم یا به دنبال ایجاد شرایطی برای از میان بردن کولبری باشیم، باید آن را بپذیریم و فراتر از آن به دنبال تسهیل فرایند کولبری باشیم. این رویکرد معتقد است که می توان در چارچوب قوانین به کولبری رسمیت بخشید یا به عبارتی آن را ساماندهی کرد و راهکارش نیز مبتنی بر آزادسازی واردات برخی از کالاها توسط کولبران است. این رویکرد می خواهد در شرایطی که کشور در تحریم قرار دارد از پتانسیل کولبران برای فرار از تحریم استفاده کند.

رویگرد سوم که در نظرات چهره‌هایی مثل نادران و محمدرضا حسینی قابل ردیابی است، اگرچه بر محورهایی مثل طرح آمایش سرزمین و مبارزه با قاچاق تاکید می‌کند، اما به نظر می‌رسد که در عمل فاقد راهکاری مشخص برای مسئله کولبری است و بیشتر در قالب شعارهایی سیاسی به دنبال منافع حزبی و جناحی است.

توصیف واکنش‌ها و تحلیل‌ها و نظرات جامعه

گرچه مرگ کولبران اتفاقی تازه نیست و سال‌ها است که به دلایل مختلف رخ می‌دهد، اما مرگ دو برادر جوان کولبر به‌طور کم‌سابقه‌ای با واکنش جامعه روبرو شد که به نظر می‌رسد این موضوع بیش از هرچیز به نحوه مرگ کولبران در آذرماه ۱۳۹۸ مربوط است.

در فضای رسانه‌های غیر رسمی تعداد زیادی از چهره‌های مشهور، فعالان سیاسی و اقشار مختلف اجتماعی به مرگ کولبران واکنش نشان دادند و می‌توان گفت فضای توییتر و تلگرام در روزهای پس از مرگ کولبران کاملاً تحت‌تاثیر این واقعه بوده است.

بررسی‌های ما در توییتر نشان می‌دهد که در بازه زمانی مورد نظر این گزارش، ما در مجموع با ۶۴۴۲۷ توییت و ریتوییت روبرو بوده‌ایم که توسط ۶۲۳۹ کاربر ارسال شده‌اند و از این میان سهم توییت‌ها ۱۱۰۱۲ بوده و بقیه به ریتوییت‌ها مربوط بوده است. همچنین تعداد کل بازدیدها ۱۸۵۲۵۴۰۸ بوده است. این اعداد نشان می‌دهد که کاربران در بازنشر موضوع تلاش زیادی کرده‌اند. در جدول ۳ اطلاعات اولیه تعداد توییت‌ها و ریتوییت‌ها و تعداد لایک‌ها و پاسخ‌ها قابل مشاهده است.

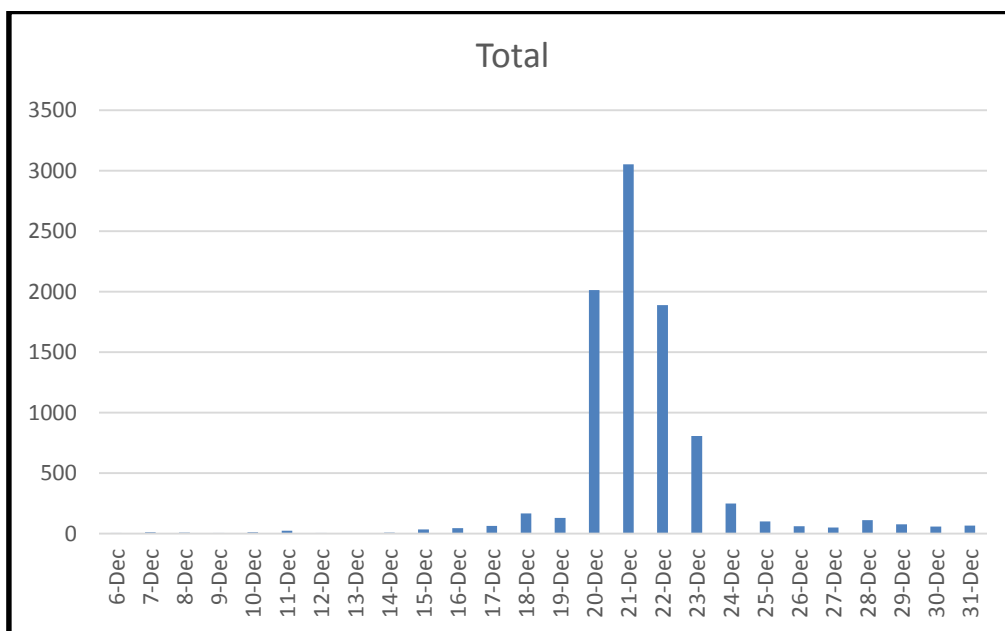
جدول ۳. اطلاعات آماری توییت‌ها با موضوع کولبری

تعداد توییت	تعداد ریتوییت	تعداد کل	تعداد کاربران	تعداد لایک	تعداد پاسخ	کل بازدید
۱۱۰۱۲	۵۳۴۱۵	۶۴۴۲۷	۶۲۳۹	۳۵۶۳۶۶	۱۱۲۵۱	۱۸۵۲۵۴۰۸

بررسی هایمان در توییت نشان می دهد که روند انتشار توییت با موضوع کولبری اوجی سه روزه را پشت سر گذاشته و سپس کاهش یافته است. در توییت موضوعات با سرعت زیادی جانشین هم می شوند با این حال کولبری تا چند روز مورد بحث بوده است. در نمودار ۶ می توان روند انتشار توییت ها را با موضوع کولبری مشاهده کرد. همان طور در نمودار مشخص است، ۳۰ آذرماه (۲۱ دسامبر)، نقطه اوج توییت ها بوده است.

نمودار ۶. روند ارسال توییت با موضوع کولبری

در بازه زمانی این گزارش، در مجموع از ۲۵۵۲ هشتگ واحد در ۱۷۲۰۹ توییت استفاده شده است. در جدول ۴ تعدادی از هشتگ هایی که بیشترین استفاده را داشته اند مشاهده می کنیم. هشتگ های تکراری مثل «کولبر» به چند شکل، مثلاً فارسی و عربی، نوشته شده اند.

جدول ۴. هشتگ های استفاده شده با موضوع کولبری

هشتگ ها	تعداد استفاده
کولبر	۳۹۶۱
کولبر	۱۵۷۰
عاقبت_غربگرایی	۱۴۲۶
فرهاد_خسروی	۱۲۸۹
وعده_ما_پنجم_دی	۳۰۹

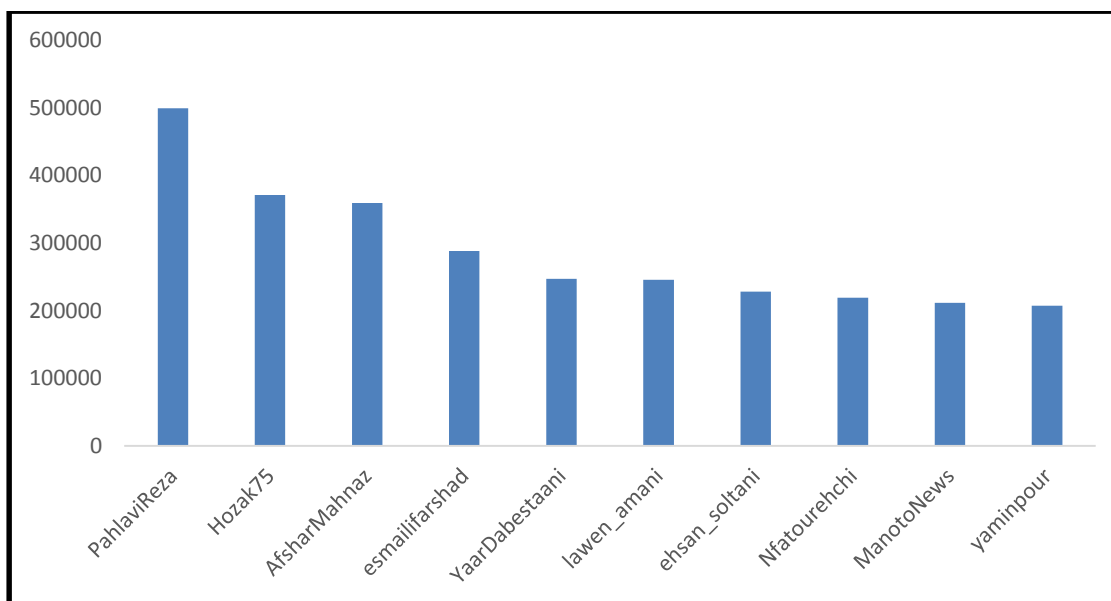
آزاد_خسروی	۲۷۳
کولبران	۲۴۱
ایران	۲۳۵
مریوان	۲۳۱
فرهادخسروی	۲۱۱
کولبری	۱۸۵
اعتراضات_سراسری	۱۶۵
کردستان	۱۵۳
دستاشو_مشت_کرده	۱۰۴
نان	۹۷
یلدا	۹۶
فرهاد	۹۲
IranProtests	۸۴
فرهاد_	۶۷
سقز	۶۴
پنجم_دی_ماه	۶۰
احمد_الحسن_فرستاده_امام_مهدی	۵۹
کورد	۵۸
فقر	۵۷
Iran	۵۱
عثمان_فتوحی	۴۵
کردستان	۴۱
سردشت	۴۱
رای_بی_رای	۳۹
آزادخسروی	۳۷
قیام_تا_پیروزی	۳۶
کرد	۳۶
روحانی	۳۶
آزاد	۳۶
مرگ_بر_کلیت_و_تمامیت_جمهوری_اسلامی	۳۵

هشتگ‌هایی که بیشترین استفاده را در توییت‌های مرتبط با موضوع کولبری در بازه زمانی مدنظر ما داشته‌اند، نشان می‌دهند که مرگ کولبران در آذرماه با روندی شتابان وجه اعتراضی و سیاسی پیدا کرده و از ابراز همدردی و غم ناشی از این مسئله، به سمت ابراز واکنش‌های تند سیاسی در مواجهه با ساختار سیاسی رفته و با موضوعات دیگری مثل اعتراضات آبان‌ماه، چهلم کشته‌شدگان آبان‌ماه و اتفاقات رخ داده در ماه‌شهر پیوند خورده است. در جدول ۳ مشاهده می‌شود که هشتگ‌هایی نظیر «وعده ما پنجم دی‌ماه»، «اعتراضات سراسری»، «دستاشو مشت

کرده» و «IranProtests» از پیوند اعتراضات آبان‌ماه و مرگ کولبران شکل گرفته است. «دستاشو مشت کرده» به گونه‌ای نمادین هم اشاره‌ای است به دست مشت شده کولبر جوان در عکسی که پس از مرگش منتشر شد و بازخوردهای زیادی داشت و هم اشاره‌ای است به ترانه‌ای که پس از اعتراضات آبان‌ماه منتشر شد و آن نیز در نوع خود بازخوردی وسیعی داشت. اما برخی از هشتگ‌های پرتکرار هم به انتخابات و مخالفت با کلیت ساختار سیاسی مربوط بوده‌اند و برای مثال هشتگ‌های «رای بی رای»، «قیام تا پیروزی» و «مرگ بر کلیت و تمامیت جمهوری اسلامی» بازتابی از این موضوع است.

اگر از هشتگ‌های پرتکرار، به سراغ توییت‌های پربازدید و به اصطلاح تاپ‌توییت‌های منتشر شده در موضوع کولبری برویم، باز هم می‌توان این نتیجه را گرفت که موضوع مرگ کولبران در فضای غیررسمی بیشتر به عنوان موضوعی سیاسی برای انتقاد یا اعتراض به ساختار سیاسی مطرح بوده است. رضا پهلوی که امروز تقریباً درباره هر موضوعی به اظهارنظر می‌پردازد، در موضوع کولبری هم نظرش را در توییت مطرح کرده و بیشترین میزان بازخورد را به دست آورده است. در بازه زمانی مورد نظر ما، موثرترین توییت به لحاظ میزان بازدید به رضا پهلوی با ۴۹۹۳۱۲ بازدید تعلق دارد. در نمودار ۷ موثرترین کاربران توییت با موضوع کولبری قابل مشاهده است.

نمودار ۷. موثرترین کاربران توییت براساس میزان بازدید

نمودار ۷ نشان می‌دهد که در موضوع کولبری به لحاظ کمی تنوع زیادی در میان توییت‌کنندگان وجود دارد و از چهره‌های سیاسی با گرایش‌های مختلف تا چهره‌های مشهور سینمایی و همچنین بخشی از مردم درگیر ماجرا در کردستان (با نام کاربری Hozak75) درباره این موضوع اظهارنظر کرده‌اند.

در جدول ۵ متن برخی تاپ‌توییت‌ها با موضوع کولبری قابل مشاهده است.

جدول ۵. متن برخی تاپ‌توییت‌ها

عنوان اکانت	متن توییت
PahlaviReza	جان باختن نوجوانان کولبر در مریوان، یادآور بی‌عدالتی و نادیده گرفتن حقوق اولیه هم‌وطنان مرزنشینان از سوی غاصبان میهن است. هم‌میهنان سخت‌کوش و محروم من، بدانید درد ما یکی‌ست و شما در این تلاش‌های بخش‌تنها نیستید. ما همه در این مسیر با هم هستیم. آسایش شما خواست دیرینه من است.
AfsharMahnaz	هیس! مُرده‌ها فریاد می‌زنند #کولبر
Hozak75	من نه پولدارم نه مهندس نه دکتر نه چیزی من قیافه هم ندارم عکس اواتارم اینجوری کردم که مثل جامعه مسخرم نکنید. مثل معلم‌هام حرف و کنایه و تیکه بهم نندازید

من فقط یک کولبر و کارگر و چوپانم اگه منو دوست نداری بلاکم کن تحقیرم نکن	
با مالیاتی که از سلبریتی‌ها نمی‌گیریم می‌توان به بیش از ۱۰ هزار #کولبر ماهیانه بیش از دو و نیم میلیون تومان حقوق پایه را پرداخت کرد. و این البته بسیار کمتر از مالیات میلیاردی است که از پزشک‌ها، دلال‌های مسکن و خودرو و... گرفته نمی‌شود.	yaminpour
مردم جسد یخ زده #آزاد_خسروی کولبر ۱۷ ساله را پیدا کرده بودند، اما برادر کوچکتر ۱۴ ساله، مفقود بود. امید داشتند فرهاد زنده باشد. این مردم مریوان و سروآبادند که ۳ روز در جستجوی #فرهاد_خسروی اینگونه کوه‌ها را زیر پا گذاشتند. امروز بالاخره فرهاد را، جسد فرهاد ۱۴ ساله #کولبر را یافتند.	Esmailifarshad
مردم مریوان با در دست گرفتن "نان"، به استقبال پیکر یخ زده‌ی فرهاد رفته‌اند و فریاد می‌زنند: برای یک تکه نان بود! #فرهاد_خسروی	lawen_amani
قانون، مفهوم حقیریست وقتی برای سرکوب صدای وجدان خود از دیدن جنازه‌ی کولبر ۱۴ ساله‌ای که در سرما جان داده است، به قانون متوسل می‌شوید و او را قاچاقچی می‌خوانید. از دهانتان بوی تعفن می‌آید.	Kavehraad

آنچه از متن توییت‌ها در جدول ۴ برمی‌آید، این است که تاپ‌توییت‌ها در موضوع کولبری یا در لحظه وقوع اتفاق ارسال شده و داغ شده‌اند، یا صرفاً بازتابی از احساس توییت‌کننده بوده است و یا در مواردی هدفی دیگر را دنبال می‌کرده است. مثلاً در مورد توییت‌های وحید یامین‌پور و نیز رضا پهلوی می‌توان گفت که این هر دو با پرداختن به موضوع کولبری هدفی دیگر را نشانه رفته‌اند. به هر حال می‌توان گفت که موضوع مرگ کولبران به دلیل حجم زیادی از واکنش‌هایی که در پی داشته باعث شده تا افراد مختلف با دلایل و اهداف مختلف به آن بپردازند.

پیش‌تر اشاره شد که سیر انتشار نظرها و واکنش‌ها در فضای غیررسمی رسانه‌ای، با سرعتی زیاد به سمت قطبی شدن و مخالفت با ساختار سیاسی میل داشته است. این گزاره در مورد توییت‌هایی که توسط برخی چهره‌های سیاسی ارسال شده و نحوه بازخوردی که به دست آورده‌اند با وضوح بیشتری دیده می‌شود. یکی از این نمونه‌ها مربوط به توییت عبدالله رمضان‌زاده است. گرچه اظهار نظر او ارتباطی با جهت‌گیری‌های جناحی نداشته و با رویکردی انتقادی به فرایند توسعه نامتوازن در ایران اشاره کرده است، اما اغلب پاسخ‌هایی که دریافت کرده منفی بوده است. رمضان‌زاده در حساب شخصی توئیترش نوشته بود: «فرهاد خسروی قربانی نظام اقتصادی متمرکز

مرکزگرایی است که از دهه ۴۰ بر کشور حاکم بوده است که در آن هرچه از مرکز دورتر باشی از حضور در نظام تصمیم گیری و در نتیجه از سهم از منفعت ملی محرومتر میشوی. کولبری تنها یکی از نتایج این نظام است. تبعیض مثبت راه حل است.» اغلب توییت‌هایی که در پاسخ به این توییت منتشر شده‌اند، بی‌آنکه توجهی به آنچه مطرح شده داشته باشند، به این موضوع پرداخته‌اند که دولت‌های مختلف در طول چهل سال اخیر چه اقدامی برای رفع مسئله انجام داده‌اند و در واقع خود این دولت‌ها در به وجود آمدن مسئله کولبری نقش داشته‌اند و حتی بر نقش خود رمضان‌زاده در پدید آمدن وضعیت موجود تاکید شده است.

یکی دیگر از توییت‌هایی که با واکنش زیادی همراه بود، مربوط به غلامسحین کرباسچی است که نوشته بود: «دربازرگانی خارجی دچار این همه مشکل هستیم. آیا نمی‌شود فقط با کمی تدبیر مبادلات مرزی راسامان داد تا علاوه بر تأمین بخشی از نیازها در منطقه رنج کشیده کردستان، چهره کریه کولبری سوژه آبروریزی نظام نشود؟ وهر از چندی مرگ دلخراشی شهر مصیبت‌زده‌ای را در سوگ نشانند؟»

این توییت نیز نشان می‌دهد که نظر کرباسچی شباهت زیادی به نظر روسای اتاق‌های بازرگانی دارد که پیش‌تر به آن اشاره شد اما آنچه بیش از همه واکنش منفی به همراه آورد، اشاره کرباسچی به آبروی نظام بوده است. عطالله مهاجرانی یکی از چهره‌هایی بود که به این توییت واکنش نشان داد و در پاسخ نوشته بود: «دولت نباید داستان تاسف بار کولبران مظلوم و محروم را از زاویه یک بنگاه خیریه نگاه کند. مساله را عمومی ببینند و راه حل جامع پیدا کنند. شما دولت هستید!»

با جمع‌بندی آنچه با موضوع کولبری در فضای غیررسمی رسانه‌ها منتشر شده است، می‌توان گفت که:

- واکنش‌ها به مرگ کولبران و مسئله کولبری در فضای رسانه‌های غیررسمی از نظر کمی به طرز بی‌سابقه‌ای زیاد بوده است.
- واکنش‌ها و نظرات از ابراز احساسات و همدردی با روندی پُرسرعت به سمت اعتراض به ساختار سیاسی رفته است.
- موضوع کولبری در موارد زیادی با موضوعات دیگری مثل اعتراضات آبان‌ماه یا انتخابات پیوند خورده و این مسئله به سیاسی‌تر شدن واکنش‌ها کمک کرده است.

در مورد واکنش‌ها در فضای رسانه‌های غیررسمی دو خط از هم متمایز کاملاً قابل رویت است:

- رویکردی که به چهره‌های مختلف سیاسی مربوط است که در اغلب آنها کولبری بهانه یا ابزاری بوده است برای بیان هدفی دیگر.
- رویکردی که در واکنش‌های افشار مختلف اجتماعی مردم دیده می‌شود که بخشی از آنها به بیان احساسات مربوط است و بخش قابل توجهی از آن نیز به واکنشی سیاسی در مواجهه با ساختار سیاسی بدل شده است.

موضوع دیگری که در این گزارش برای اولین بار مورد بررسی قرار گرفته است، میزان شایعاتی است که درباره موضوع کولبری وجود داشته است. در فضای توییت و به طور کلی فضای مجازی، موضوعاتی که بعدی سیاسی دارند، بعد از مدتی شایعاتی نیز در کنارشان ساخته می‌شود که بر اساس برخی پارامترها می‌توان دریافت که درباره یک موضوع چه تعدادی از توییت‌ها به شایعات دامن زده‌اند. بار منفی احساسات توییت‌های شایعه در طی زمان بیشتر می‌شود و نیز احساسات موجود در توییت‌های شایعات در طول زمان اغراق بیشتری پیدا می‌کنند و واژه‌هایی نظیر (واقعاً، ضروری، خیلی) در متن آنها ظاهر می‌شود و پرخاشگرانه‌تر می‌شوند. همچنین در بررسی توییت معیارهایی وجود دارد که گره‌های آلوده و گره‌های پاک را بررسی می‌کند تا توییت‌های مربوط به شایعات را شناسایی کند. در کل توییت‌های مربوط به موضوع کولبری ۱۲۷ کاربر از واژه‌های مورد اشاره و نظایر آنها استفاده کرده‌اند و می‌توان گفت در موضوع کولبران به شایعات چندان دامن زده نشده است.

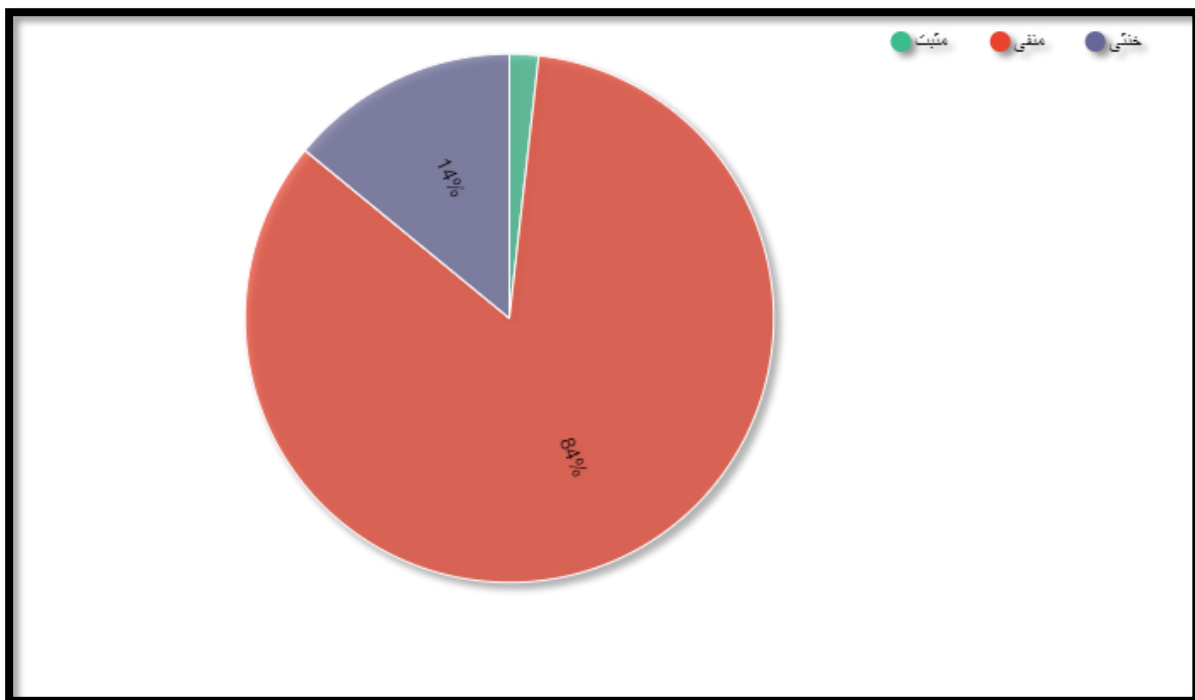
جمع‌بندی توصیفی کلی

بر اساس داده‌های به دست آمده از رسانه‌های رسمی می‌توان گفت که پس از مرگ دو جوان کولبر، رسانه‌های رسمی داخلی حساسیت زیادی نسبت به موضوع کولبری نشان دادند و حتی داده‌های ما نشان می‌دهد که سایت‌ها و خبرگزاری‌های داخلی و روزنامه‌ها مطالب بیشتری با موضوع کولبری در مقایسه با سایت‌های خبری خارج از کشور منتشر کرده‌اند. این نکته‌ای حایز اهمیت است چرا که در بسیاری از مواردی که مسئله‌ای در داخل کشور اتفاق می‌افتد و رسانه‌های داخلی با احتیاط به بازنمایی آن می‌پردازند و یا خیلی دیر به سراغ آن می‌روند، این رسانه‌های خارج از کشور هستند که با سرعت و بعدی وسیع به آن می‌پردازند. اما بررسی ما نشان می‌دهد که در موضوع کولبری رسانه‌های رسمی داخل کشور واکنشی سریع و گسترده به موضوع نشان داده‌اند و به عبارتی از آزادی عملی بیشتری در مقایسه با موضوعات مشابه برخوردار بوده‌اند.

مرگ کولبران بازتابی گسترده در رسانه‌های غیررسمی و فضای مجازی نیز داشته است و تا چند روز به عنوان موضوعی قابل بحث در فضای مجازی مطرح بوده است. به‌طور کلی بازنمایی موضوع مرگ کولبران در عرصه‌های

مختلف به شکل انتقادی یا اعتراضی بوده است و هرچه از فضای رسانه‌های رسمی به سمت رسانه‌های غیررسمی برویم اعتراضات شکلی تندتر و هیجانی‌تر داشته است. نمودار ۸ نمایانگر احساسات اخبار، تحلیل‌ها و پست‌هایی است که با موضوع کولبری در کلیه رسانه‌های مورد بررسی این گزارش منتشر شده است. آن‌طور که در این نمودار مشاهده می‌شود، ۸۴ درصد تمام آنچه در واکنش به مرگ کولبران در رسانه‌ها منتشر شده سوگیری منفی نسبت به موضوع داشته است.

نمودار ۸. تحلیل احساسات در کلیه رسانه‌ها

با نگاهی کلی بین به بازنمایی موضوع کولبری در رسانه‌های مختلف و جمع‌بندی آن‌چه توسط مقامات رسمی، کارشناسان و افشار مختلف اجتماعی بیان شده، به نظر می‌رسد که کولبری برخلاف آنچه در ظاهر به نظر می‌رسد، مسئله‌ای ساده مربوط به تعدادی اندک از مرزنشینان نیست که با چند اقدام جزئی قابل حل باشد. تا پیش از آنکه واقعیت زندگی کولبران توسط رسانه‌های جمعی بازنمایی شود و همچنین تا پیش از اظهارنظر رهبری درباره کولبران، نگاه رسمی دستگاه‌های اجرایی و انتظامی اغلب در پی رویکردی تنبیهی بوده است که در طول سنوات مختلف به نتیجه مشخصی نرسیده است و از این‌رو به شکل‌گیری رویکردی دیگر در نگاه رسمی منجر شده است. این رویکرد با در نظر گرفتن شرایط زیستی مرزنشینان تلاش‌هایی برای ساماندهی کولبران

صورت داده است اما با تداوم مسئله کولبری به نظر می‌رسد که راهکارهای فعلی در رفع مسئله کولبری موفق نبوده‌اند.

تداوم و روند فزاینده مسئله کولبری و مرگ کولبران نشان می‌دهد که برای حل مسئله کولبری نیازمند الگوها و برنامه‌های جامع‌تر و منسجم‌تری هستیم. اما آنچه رسیدن به این الگو و برنامه جامع را دشوار می‌کند، اختلافات عمیقی است که بین نگاه رسمی، نگاه‌های کارشناسان و افکار عمومی جامعه درباره موضوع کولبری دیده می‌شود. این اختلافات در واکنش‌ها و تحلیل‌های مختلفی که در این گزارش به دست داده شده قابل مشاهده است. بخش غالب افکار عمومی جامعه کولبری را پدیده‌ای جدا از قاچاق می‌داند و در همین گزارش هم دیده می‌شود که در میان نظرات و واکنش‌های مردم هیچ اشاره‌ای به ارتباط کولبری و قاچاق نشده و در میان هشتگ‌های پرتکرار در فضای رسانه‌های غیررسمی که توسط کاربران فضای مجازی به کار برده شده هیچ نسبتی میان قاچاقچیان و کولبران دیده نمی‌شود.

هرچند که اختلافات زیادی در تلقی حاکمیتی از کولبری وجود دارد، اما با این حال می‌توان گفت که در نگاه رسمی مقامات اجرایی و انتظامی، تنها کولبرانی که ذیل طرح ساماندهی به فعالیت مشغول‌اند به رسمیت شناخته می‌شوند و بیرون از این دایره کولبری همان قاچاق است که باید با آن برخورد شود. در واقع رویکرد رسمی میان به رسمیت شناختن کولبری از یک‌سو و برخورد تنبیهی از سوی دیگر در نوسان است.

به رسمیت شناختن کولبران و به‌کارگیری پتانسیل آنها در شرایطی که اقتصاد کشور با تحریم روبه‌رو است، نظر برخی از اقتصاددانان و چهره‌های سیاسی طرفدار اقتصادبازار است که در این گزارش نیز به نمونه‌هایی از این دست نظرات اشاره شده است. از این حیث، نظر این دست از کارشناسان شباهت‌هایی با رویکرد دولت مبنی بر رسمی کردن کولبری و ساماندهی آن پیدا می‌کند.

اما کارشناسان حوزه رفاه و اقتصاددانان نهادگرا از اساس کولبری را پدیده اجتماعی مذمومی می‌دانند که باید برای از بین بردن آن و نه ساماندهی‌اش کوشید. البته رویکرد آنها برای از بین بردن کولبری نه رویکرد تنبیهی بلکه رویکردی مبتنی بر سیاست‌های حمایتی دولت و ایجاد اشتغال است. در این رویکرد کولبری نه با اجبار بلکه باید به طور طبیعی از میان رود. شکل طبیعی از میان رفتن کولبری ایجاد اشتغال پایدار در مناطق مرزی است تا دیگر تهی‌دستان مرزنشین به اجبار به سراغ کولبری نروند. یکی از اتفاقاتی که پس از مرگ دو جوان کولبر بازتاب گسترده‌ای در رسانه‌های غیررسمی داشت، مراسم خاکسپاری‌شان بود که در آن مردم مرزنشین به شکل نمادین با نان به بدرقه اجساد کولبران رفتند تا اعلام کنند که کولبری نه برای سودجویی یا به دست آوردن سود حاصل از قاچاق کالا بلکه برای لقمه‌ای نان انجام می‌شود. در بین اظهارنظر مقامات رسمی، تنها نظر نماینده اشنویه در مجلس شورای اسلامی به این دیدگاه نزدیک است که پیش‌تر به آن پرداخته بودیم.

تحلیل کلی

بر اساس داده‌هایی که در این گزارش ارائه شده است، به نظر می‌رسد که مهم‌ترین مسئله در مواجهه با کولبری «هدف‌گذاری» طرح‌ها و برنامه‌های مدنظر است. به بیان دیگر، با بررسی نظرات و واکنش‌های مطرح شده و نیز طرح‌هایی که تاکنون اجرا شده‌اند یا مورد بحث قرار گرفته‌اند نمی‌توان مشخص کرد که آیا هدف، پذیرش وضعیت موجود استان‌های مرزنشین و به رسمیت شناختن کولبران و ساماندهی آن‌ها است یا اینکه باید در راستای از بین بردن پدیده کولبری گام برداشت.

آنچه در این گزارش بارها هم از سوی مسئولین و هم از سوی کارشناسان درباره علل شکل‌گیری کولبری مطرح شده است، برنامه‌های نامتوازن توسعه، محرومیت استان‌های مرزی و اقتصاد سیاسی نابرابری، فقدان اشتغال پایدار و رفاه اجتماعی بوده است. پیش‌تر، در گزارش‌های رسمی نیز تاکید شده است که تدابیری که در سنوات گذشته برای رفع محرومیت در نقاط مرزی اتخاذ شده به ایجاد اشتغال پایدار و توسعه مناطق مرزی و نیز ارتقای رفاه مرزنشینان منجر نشده است (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی: ۱۳۹۸). با این حال هنوز هم هیچ هدف مشخصی و واحدی برای تغییر وضعیت معیشتی استان‌های مرزی و تهی‌دستان مرزنشین وجود ندارد.

تحلیل داده‌هایی که در این گزارش ارائه شده است، این نتیجه را هم به دست می‌دهد که به‌طور کلی کولبری موضوعی است که با مرگ کولبران واکنش‌هایی را در سطوح مختلف به وجود می‌آورد و پس از مدتی فراموش می‌شود و در این میان این کولبران استان‌های مرزی هستند که در تمام این مدت مشغول کولبری بوده‌اند. آنها گاه با مرگشان به یاد آورده می‌شوند و بعد فراموش شده و به حاشیه رانده می‌شوند. به عبارتی، حوادثی که برای کولبران رخ می‌دهد آنها را به متن می‌آورد و در فضای هیجان‌زده‌ای که بعد از مرگ کولبران در رسانه‌ها به وجود می‌آید، طرح‌ها و دیدگاه‌های مختلف با هدف‌گذاری‌های مختلف و گاه متضاد مطرح می‌شوند و چنین است که می‌توان گفت مسئله اصلی تمام برنامه‌ها و طرح‌های مطرح شده درباره کولبران در نقطه آغاز یعنی هدف‌گذاری است.

در ماده ۹ «طرح ساماندهی معابر مرزی کشور (معابر کولبری و تهنجی)»، آمده که: «بنا به تاکید اصل مترقی بیست‌ویکم قانون اساسی و همچنین قانون کار، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی برخوردار از بیمه تامین اجتماعی که بنا به قرارداد فیما بین وزارت کشور و وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی (صندوق بیمه اجتماعی کشاورزان و روستاییان و عشایر کشور) در خصوص بیمه اجتماعی کولبران صورت پذیرفته لازم است تا دولت حداکثر یارانه بیمه تامین اجتماعی کولبران عزیز زحمت‌کش را تقبل و پرداخت نماید.» مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی تصویب این طرح را به طور کلی به صلاح ندانسته است و در نقد ماده ۹ این طرح تصریح کرده که

بیمه شدن کولبران به نوعی پذیرفتن شغل کولبری به عنوان شغلی رسمی است که مناسب نیست (مرکز پژوهش‌های مجلس: ۱۳۹۸). این به آن معنا است که بین نهادهای تصمیم‌گیر و سیاستگذار هنوز هیچ توافق مبنایی برای پذیرفتن یا نپذیرفتن کولبری وجود ندارد. در برخی از داده‌هایی که در این گزارش به آنها اشاره شد نیز برخی از مقامات رسمی و یا کارشناسان خواستار به رسمیت شناختن کولبران شده بودند و برخی دیگر نیز نظری متفاوت بیان کرده بودند. به این ترتیب می‌توان گفت بخشی از طرح‌ها و برنامه‌هایی که در سطوح مختلف در مواجهه با مسئله کولبری مطرح می‌شوند اساساً در دو بستر کاملاً متضاد با هدف‌های متفاوت به سر می‌برند. این که نظام تصمیم‌گیری درباره مسئله کولبری فاقد هدف‌گذاری مشخص است، نه تنها باعث ناتوانی در ارائه سیاست‌های قابل اعتنا برای بهبود وضعیت معیشتی تهی‌دستان مرزنشین می‌شود بلکه ممکن است همان روش‌های زیستی که جامعه برای خودش فراهم کرده را نیز مختل کند و به بحرانی‌تر شدن وضعیت موجود منجر شود. مطالعات مختلف نشان می‌دهند که اقداماتی نظیر ایجاد مناطق آزاد و بازارچه‌های مرزی در مناطق غربی و جنوبی نه تنها باعث بهبود وضعیت استان‌های مرزی نشده بلکه موجب شده تا ضمن افزایش هزینه‌های زندگی در این مناطق، شکاف‌های طبقاتی شدیدی نمود پیدا کند و نابرابری درونی این مناطق عریان‌تر شود (امیدی: ۱۳۹۷). گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس نیز تصریح کرده که اقداماتی نظیر ایجاد معابر و بازارچه‌های مرزی و تعیین معافیت‌هایی برای ورود برخی کالاها به تعمیق نابرابری دامن زده و سبب تحول اساسی زندگی مرزنشینان و ارتقای رفاه آنها نشده است (مرکز پژوهش‌های مجلس: ۱۳۹۸).

این مسئله بیش از پیش به اعتماد عمومی و باور به نهادهای حاکمیتی لطمه وارد می‌کند. آنچه در این گزارش درباره واکنش‌ها و بازخوردهای عمومی به توییت عبدالله رمضان‌زاده به عنوان سخنگوی دولت اصلاحات و یا اسحاق جهانگیری به عنوان معاون اول رییس‌جمهور آمد، نشان می‌دهد که بخش‌هایی از جامعه نسبت به کلیت نظام سیاسی بی‌اعتماد شده و در برابر هر اظهارنظری از سوی مقامات فعلی یا سابق واکنش منفی نشان می‌دهد. ریشه‌های این بی‌اعتمادی در طول سال‌ها شکل گرفته و تنومند شده و امروز به این باور منجر شده که نظام سیاسی در برابر استان‌های مرزی که برخی از آنها در طول جنگ آسیب‌های زیادی هم متحمل شده‌اند بی‌اعتنا است. در این باور تفاوت‌های مذهبی و قومی یکی از علل این بی‌اعتمادی قلمداد می‌شود. در سال ۱۳۸۲، حدود ۴۱ درصد پاسخ‌گویان در پیمایش ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان با این گزاره که «حکومت به همه اقوام ایرانی با یک چشم نگاه می‌کند» مخالف بوده‌اند. در پیمایشی دیگر در سال ۱۳۹۴ نیز بیش از ۳۵ درصد پاسخ‌گویان با این گزاره مخالف بوده‌اند.

این در حالی است که فرایند رشد اقتصادی ایران که از دهه ۱۳۴۰ در جریان بوده است همواره با سطح بالایی از تمرکزگرایی همراه بوده و این فرایند باعث ایجاد شکاف‌های عمیقی میان مرکز و مرزها شده و فاصله میان آن‌ها را بیش‌تر کرده است. ناموزونی منطقه‌ای توسعه و عدم تعادل میان شاخص‌های توسعه استان‌ها امروز به عنوان واقعیتی تلخ ارزیابی می‌شود که روند تزايد آن به شدت نگران‌کننده است (میرزایی و یحیوی، ۱۳۹۷).

مطالعات پیشینی نشان می‌دهند استان‌های مرزی که با مسئله کولبری مواجه‌اند به لحاظ دسترسی به زیرساخت‌های توسعه‌ای در وضعیت محروم قرار دارند (پردازي مقدم، ۱۳۸۶) و با گستره زیادی از تبعیض و نابرابری در درآمد و فرصت‌های شغلی مواجه‌اند (عزیززاده و جهانی، ۱۳۹۸). این محرومیت در سال‌های مختلف انباشته شده و در چند دهه اخیر نیز تغییری نیافته و این استان‌ها همچنان در همان وضعیت محرومیت قرار دارند (امیدی، ۱۳۹۷). برخی گزارش‌های رسمی مثل گزارش فقر و نابرابری در ایران که در سال ۱۳۹۲ از سوی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی منتشر شده نیز نشان می‌دهد که استان‌های کردستان و سیستان و بلوچستان فقیرترین استان‌های کشور در ابعاد فقر چند بعدی هستند. اما مسئله نابرابری‌های منطقه‌ای در ایران با مرزنشینی و قومیت و مذهب هم‌گره خورده و این موجب تشکیل لایه‌های پیچیده‌ای از موضوعات توسعه‌ای و امنیتی شده است که در مورد خاص کولبری نیز همین وضعیت به چشم می‌آید. آنچه به لحاظ نظری اهمیت دارد این است که بسیاری از شکاف‌های موجود میان مرکز و مرزها بیش از آنکه محصول عامل قومیت یا مذهب باشد، ناشی از «تمرکزگرایی بالا در اقدامات توسعه‌ای» است (امیدی، ۱۳۹۷).

امروز ابعاد و تبعات توسعه نامتوازن کاملاً جدی است و با در نظر گرفتن نقشه فقر کشور می‌توان این نتیجه را گرفت که انباشت جمعیت فقیر در استان‌های مرزی حتی به لحاظ امنیتی هم خطرآفرین است. مطالعات مختلف نشان‌دهنده ناموزونی توسعه منطقه‌ای در ایران است و شاخص‌های مختلف این واقعیت را نمایان می‌کنند. بر اساس گزارش‌های منتشر شده شامل سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن (۱۳۷۵، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰)، گزارش‌های مرکز آمار ایران و گزارش شاخص توسعه انسانی سازمان برنامه و بودجه کشور (۱۳۷۵، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰) می‌توان شاخص‌های مختلف را مورد ارزیابی و مقایسه قرار داد. میرزایی و یحیوی در پژوهششان درباره نابرابری‌های توسعه منطقه‌ای، با بررسی شاخص‌هایی مثل توسعه انسانی، تولید ناخالص منطقه‌ای، نرخ‌های بیکاری و شاخص ظرفیت جذب علم و فناوری و محیط کسب‌کار؛ نشان داده‌اند که مناطق مرزی و قومیتی در مقایسه با مناطق دیگر کشور چه وضعیت نگران‌کننده‌ای دارند.

شاخص توسعه انسانی نشان‌دهنده وضعیت اجتماعی و کیفیت زندگی افراد جامعه است. این شاخص دربردارنده عواملی چون وضعیت بهداشت، آموزش و درآمد است. یافته‌های حاصل از نتایج سرشماری ۱۳۸۵، نشان می‌دهد

که کمترین امتیاز شاخص توسعه انسانی بدون احتساب نفت خام و گاز طبیعی مربوط به استان‌های سیستان و بلوچستان، کردستان و آذربایجان غربی بوده که هر سه با مسئله کولبری درگیر هستند (نیسی، ۱۳۸۹؛ میرزایی و یحیوی، ۱۳۹۷). محاسبه‌های صورت گرفته بر اساس شاخص توسعه انسانی در سال ۱۳۹۰ نیز حاکی از آن است که همچنان استان‌های سیستان و بلوچستان و کردستان کم‌ترین شاخص توسعه انسانی را داشته‌اند. (میرزایی و یحیوی، ۱۳۹۷). نتایج سرشماری عمومی سال ۱۳۹۰ نیز حاکی از نرخ‌های بالای بیکاری در مناطق توسعه نیافته غربی و شرقی و روند تخلیه تدریجی جمعیت این مناطق است. وضعیت نرخ بیکاری نشان می‌دهد که استان‌های کردستان و کرمانشاه که همواره با مسئله کولبری مواجه بوده‌اند در دوره‌های مختلف با نرخ بیکاری بالاتری از میانگین کشوری روبرو بوده‌اند (امیدی، ۱۳۹۷).

از سوی دیگر تولید ناخالص داخلی استان‌ها به عنوان شاخص معتبری از ظرفیت‌های تولیدی و سطح رفاه بالقوه هر استان شناخته می‌شود. بررسی‌ها نشان می‌دهد که استان‌هایی که با مسئله کولبری درگیر هستند در شمار استان‌های با تولید سرانه پایین هستند (میرزایی و یحیوی، ۱۳۹۷).

در شاخص‌های ترکیبی نظیر شاخص توسعه انسانی تفاوت وضعیت استان‌های درگیر مسئله کولبری با میانگین کشوری بیش‌تر است و استان‌های سیستان و بلوچستان، کردستان، آذربایجان غربی، ایلام و کرمانشاه پایین‌ترین رتبه‌ها را در بین استان‌های کشور دارند. اکثر این استان‌ها در هر سه زیرشاخص «امید به زندگی»، «آموزش» و «تولید ناخالص سرانه» در پایین‌ترین رتبه‌ها قرار دارند. در شاخص رفاه اجتماعی به عنوان شاخصی ترکیبی از ضریب جینی و درآمد سرانه نیز استان‌های سیستان و بلوچستان، آذربایجان غربی و کردستان بدترین وضعیت را در کشور دارند (امیدی، ۱۳۹۷).

بر این اساس می‌توان گفت که وضعیت موجود استان‌های مرزی بیش‌تر به اقتصادسیاسی توسعه در ایران مربوط بوده است که چندین دهه جریان داشته است. در این میان ما با مسئله سیاست‌های خصوصی‌سازی و کوچک‌سازی دولت در ایران هم روبرو هستیم که این مسئله باعث شده تا دولت نقش حمایتی خود را در عرصه اجتماعی از دست بدهد. این نکته‌ای قابل توجه است که کولبران فرودستانی مرزنشین هستند که در غیاب برنامه‌های حمایتی دولت و سیاستگذاری اجتماعی به حال خود رها شده‌اند. کوچک‌سازی هرچه بیش‌تر دولت در ایران در چهار دهه اخیر موجب شده تا توان سرمایه‌گذاری و بودجه‌ای دولت به منظور ایجاد توازن منطقه‌ای کاهش یابد. برخی مطالعات نشان می‌دهند که سهم دولت مرکزی از تولید ناخالص داخلی طی سال‌های ۱۳۵۵-۱۳۸۵ از حدود ۴۸ درصد به کم‌تر از ۲۶ درصد رسیده است. دولت مرکزی آن بخشی از دولت است که نقش سیاستگذاری و تامین خدمات جمعی نظیر آموزش، بهداشت، سیاست‌های حمایتی، و توسعه‌ای را بر عهده دارد. این در حالی است که

در همین دوزه زمانی، اندازه دولت مرکزی در کشورهایی مثل کره جنوبی، ترکیه، فرانسه، مالزی و نروژ روند افزایشی داشته است (بازمحمدی و چشمی، ۱۳۸۵).

برای برنامه‌های توسعه و اقتصاد سیاسی نابرابری در ایران عدالت مفهومی فرعی و حاشیه‌ای بوده است و آنچه امروز در استان‌های مرزی وجود دارد از نتایج این روند بوده است. مسئله کولبری به عنوان زائده این روند باید در این بستر کلی مورد ارزیابی و تحلیل قرار بگیرد. می‌توان گفت که گام اول این ارزیابی و تحلیل تعیین دقیق هدفی است که باید دنبال شود. داده‌های این گزارش نشان می‌دهد که نظام تصمیم‌گیری و سیاستگذاری در مواجهه با کولبری با یک دوگانه روبرو است که گاه به این سو می‌رود و گاه به آن سو: از یک سو به دنبال تثبیت و ساماندهی کولبری است و حتی فراتر از آن در شرایط تحریمی به استفاده از پتانسیل کولبری فکر می‌کند و در سوی دیگر کولبری را پدیده‌ای مذموم می‌داند و نفی‌اش می‌کند اما از ابزار کافی برای نفی آن برخوردار نیست و رویکردهای تنبیهی و قهری نیز تاکنون نتیجه‌ای معکوس به بار آورده‌اند و به رشد بیشتر آسیب‌های اجتماعی و مسایل امنیتی دامن زده‌اند.

منابع:

۱. امیدی، رضا (۱۳۹۷)، بررسی تاثیرات عوامل اجتماعی بر نابرابری در ایران، در دومین گزارش وضعیت اجتماعی ایران ۱۳۸۸-۱۳۹۶، تهران، آگاه.
۲. آیت‌الله سیدعلی خامنه‌ای، دفتر حفظ و نشر آثار، ۱۳۹۵/۲/۸.
۳. بازمحمدی، حسین و اکبر چشمی (۱۳۸۵)، اندازه دولت در اقتصاد ایران، مجموعه پژوهش‌های اقتصادی، تهران، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
۴. پردازی‌مقدم، سعیده (۱۳۸۶)، روش‌های تحلیل چندمتغیره و کاربرد آن در سطح‌بندی استان‌های کشور، تهران، موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی.
۵. پیران، پرویز (۱۳۹۱)، کولبری و تجارت چمدانی، دوماهنامه چشم‌انداز ایران، شماره ۷۷.
۶. حسین ذوالفقاری، خبرگزاری ایلنا، ۱۳۹۷/۷/۲۳.
۷. سید احسن علوی، خبرگزاری ایسنا، ۱۳۹۸/۱۰/۲.
۸. شهید، احمد (۱۳۹۰)، «گزارش به شورای حقوق بشر سازمان ملل»، کمپین بین‌المللی حقوق بشر در ایران، اسفند ۱۳۹۰.
۹. عزیززاده، فریبا و نادر جهانی (۱۳۹۸)، بررسی کیفی مسائل و مشکلات معبر غیررسمی تمرچین شهرستان پیرانشهر و ارزیابی راهکارهای مناسب جهت بهبود عملکرد آن، فصلنامه علمی-پژوهشی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر، دوره ۱۳، شماره ۱.
۱۰. محسن بیگلری، روزنامه اعتماد، ۱۳۹۸/۱۰/۱.
۱۱. مرکز آمار ایران (۱۳۹۳)، مهاجرت‌های داخلی کشور در سطح شهرستان براساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن-۱۳۹۰.
۱۲. مرکز آمار ایران (۱۳۹۸)، بررسی ویژگی‌های مهاجران و غیرمهاجران در دوره زمانی ۹۵-۱۳۹۰، دفتر جمعیت، نیروی کار و سرشماری.
۱۳. مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری نفوس و مسکن سال‌های ۱۳۷۵، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰.
۱۴. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۸)، اظهارنظر کارشناسی درباره طرح ساماندهی معابر مرزی کشور (معابر کولبری و ته‌لنجی)، دفاتر مطالعات اقتصادی، مطالعات حقوقی، مطالعات سیاسی، و مطالعات اجتماعی.
۱۵. میرزایی، حجت‌الله و حسن یحیوی (۱۳۹۷)، نابرابری توسعه منطقه‌ای در پهنه‌های قومیتی و مناطق مرزی کشور، در دومین گزارش وضعیت اجتماعی ایران ۱۳۸۸-۱۳۹۶، تهران، آگاه.

۱۶. نیسی، عبدالکاسم (۱۳۸۹)، شاخص توسعه انسانی در استان‌های ایران، فصلنامه علمی-پژوهشی علوم بهداشتی جندی‌شاپور، سال ۲، شماره ۲.
۱۷. وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی (۱۳۹۲)، مباحثی در حوزه سیاستگذاری اجتماعی: وضعیت فقر و نابرابری در ایران (۱۳۸۴-۱۳۹۱)، تهران، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی.
۱۸. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی (۱۳۸۲)، پیمایش ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۱۹. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی (۱۳۹۵)، پیمایش ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان، تهران.
۲۰. هورامان عثمان‌زاده، خبرگزاری ایسنا، ۱۳۹۸/۱۰/۱.